سنڌي اتحاد، ٽڙ ڪانفرنس

مِٿيءَ وارو واقعو

92 ب

۽

وطن دوست انقلابي پارٽي

جو

نقطهءِ نظر

اوسر پبليڪيشن ڪراچي

سنڌي اتحاد، تر ڪانفرنس

ِمٿيئَ وارو واقعو

ص ٩٢

۽

وطن دوست انقلابي پارٽي

جو

نقطهٔ نظر

اوسر پبليڪيشن ڪراچي

ٻه اکر

اڳيئن چيو آهي ته وڏا جيڪي اتحاد لاءِ واويلا ڪندا آهن اُهي ئي اتحاد لاءِ هاڃيڪار ٿيندا آهن. سنڌيءَ ۾ چوندا آهن ته جيڪڏهن گهر جي گهر- ڌڻي ڪاڻ هڻن ته ان جو نه ٿو داد ٿئو آهي نه فرياد. جيڪڏهن اتحاد کي ڪاڻ هڻڻ وارا اتحاد جا هڻڻ وارا هوندا ته پوءِ ان کي ڪير بچائي ٿو سگهي.

اتحاد ڪرڻ ڏکيو آهي، جيڪا ڀرپور حقيقت آهي پر اتحاد ڪرڻ سولو به آهي جيڪڏهن ڪجهه ضروري شرط پورا ڪيا وڃن ته. اتحاد جي نفرت ۽ اُن جي خوش اسلوبي سان ڪم ڪرڻ جا ٽي بنيادي شرط آهن:- (الف) عمل جو متوسط پروگرام يعني اهڙو پروگرام جيڪو معروضي حالتن جي صحيح عڪاسي ڪندڙ هجي ۽ اُن تي عمل ٿي سگهندو هجي. (ب) ڀائيوارن هڪٻئي جي حقيقي حيثيت متعين ڪرڻ ۽ ان هڪٻئي اتحاد جي حيثيت جو تعين ڪرڻ ۽ ان کي ان ئي حيثيت ۾ تسليم ڪرڻ.

جيڪڏهن غور ڪري ڏسندا سين ته مٿيون ٽنهي ڳالهيون به طئه ڪرڻ انتهائي ڏکيو آهي، مثلاً معروضي حالتن کي مد نظر رکي پاڻ ۾ ويهي حقيقت پسندي جي نظريي سان ڏسندا ته ان مطابق پروگرام جوڙي سگهبو. اهڙي طرح سان پاڻ ۾ اتحاد جي صحيح حيثيت ڪرڻ جو سولو ڪم نه آهي.

خاص ڪري اڄوڪي دور ۾ جڏهن اسان جو سماج
دقام گهڻي پيچ ڊاهه جو مثار آهي. ان پيچ
ڊاهه جي نتيجي ۾ طبقا پنهنجي پنهنجي نئين حيثيت
اختيار ڪندا ٿا وڃن. اڳيان طبقا ۾ پرسيت نئين شڪل
اختيار ڪندا ٿا وڃن - انهي ڪري نوان سياسي اتحاد
ٺهن ٿا. سياسي پارٽين جي آپس پوزيشن ۾ تبديلي
اينديون ٿي رهي. معروضي حالتن ۾ تضاد آلٽي پوئتي
ٿيندا رهن ٿا. عالمي ۽ علائقائي حالتن جو اسان تي
گهرو اثر ٿئي ٿو. انهن سڀني ڳالهين ڪري مختلف
ڌرين کي ميدان ۾ ترتيب ڏيڻ، پنهنجي حيثيت
جو تعين ڪرڻ ۽ اتحادين جي حيثيت جو تعين ڪرڻ
۽ اتحادين جي حيثيت کي قبول ڪرڻ انتهائي ڏکيو ٿي
پيو ٿو.

سماج ۾ جيتري به تيز شين جي پيچ
ڊاهه آهي، ايترا رستا نا تمام قدر جنهن رفتار سان
پيچن ٿا ان رفتار سان نين شين جي واڌ، نون رشتن
جو جوڙجڪ ۽ نون قدرن جو ٺهڻ نه ٿو ٿئي. هن عمل
جو اظهار دانشورن، سياسي ڌرين ۽ شخصيتن ۾
به ٿئي ٿو. هن ڪري سياسي اڳواڻ نوابزاده نصرالله خان
پيچ ڊاهه کي قبول نه ڪندا پراڻي ڳالهه تي ٻڌل مڙي وڃو
ويهي رهندا ته هو جو ناڪام نه وسندا. پيا خاص
ڪري ترقي پسند ڌرين جي حالت کي بهتر نموني سمجهي
نه سگهڻ اصل مسئلي جي بجاءِ انهن جي عنهه جلوي

ان جي ڪري ڏيک يا منظر کي حقيقت سمجهي ٿا
ويهن، وري اهو منظر جڏهن ڪڏهن نئين روپ ۾ سامهون
ٿو اچي ته واسترا ٿي وڃن ٿا، ڪين پنهنجين اکين تي
اعتبار نه ٿو اچي؛ ان صورت ۾ هو گونگو ٻوڙو ۽ بدتر جو شڪار
ٿين ٿا. سياست وري فلسفي تي عمل جو نالو آهي.
جڏهن کان سڀ سٽاءَ شين جو ادارو
نه ٿا رکون ته ان کان سياست به بدتر جو شڪار ٿي
ٿي. اهي پوءِ ڳالهين ٿا مسئلن کي ٿاڙهي ۽ لڙائي. پنهنجي
موضوعيت پسندي ۽ داخلي ڪمزوري کي لڪائڻ لاءِ ڪندا
چالبازي. اسان وٽ وري پوري سياست جو اڌ ترو
ته اثر آهي جو اسان جيڪڏهن ڪڏهن اتحاد ۾ اچون ٿا
۽ اهي ڪا غير اصولي ڳالهه ٿئي ٿي ۽ مسلسل ٿيندي رهي
ٿي ته اسان کي ... ڪا ڳالهه جي ڪري ان کان الڳ نه ٿيندا اهو ته
نشان اسان تي الزام اچي وڃي. اهڙي ڪري اتحاد جو ... پنهنجي
جاءِ تي ته ... ماحول اهڙو پئدا ٿي جيئن پيو ... جيئن
... الزام اچي. جيئن ... شاهه محمد شاهه ... پليجو
... تي ... پر ... اهي ... لڳي
اهڙي ... اهي ڳالهيون نشاندهي
ٿيون ڪن ٿيون تنظيمن جي ڪمزوري جي. شخصيتن
جي ڪمزوري جي، آئيڊيالاجي جي ڪمزوري جي. ته
ضرور جيڪڏهن هر شيءِ کي ٺيڪ ڏسندا ته اهي
هر شيءِ کي ڏسڻ جو هيٺ ڪندا پر هيٺ کي سڃاڻڻ
جي شيءِ سڃاڻي ٿو. هڪڙو سڃاڻي شيءِ سڃاڻي جي سگهه به-

ي ڏئي سگهي ٿي. اسان جي سنڌي اتحاد ۾ ڪامي؟
اندروني ڪمزوريون هيون. جنهن ڪري اتحاد
حالتن تي اثرانداز ٿي نه سگهيو سگهي پر مٿي
واري ۾ غير اهم ۽ معمولي مسئلن کي به حل-
ڪري نه سگهيو. ان جو نتيجو ڇا ٿيو پليجي صاحب
گڏجاڻين ۾ اچڻ ڇڏي ڏنو. جويو صاحب پليجي
صاحب تان بيان وٺي نه سگهيو. اسان لاءِ سواءِ
واڪ آئوٽ جي ٻيو ڪو واهه ڪانه هئي. ٻيو فورمس
هميشه مرڪ مان پيدا ٿيندي آهي. اسان وٽ-
به جڏهن سياسي پارٽيون مستحڪم ٿينديون تڏهن
انهن جي ليڊرشپ وڌيڪ اعتماد سان فيصلا
ڪري سگهندي. چالاڪي ۽ چالبازي کان ڪم نه
وٺندي.

ارباب کهاوڙ
7.11.1987
7 نومبر 1987

10 آگسٽ تي مٽي ۾ ڊسٽرڪٽ ڪانفرنس منعقد ٿي، جيڪا موقع پرست سياست جي دڪان تان بغير ڪنهن نفعي جي نيلام ٿي وئي. ان موقع پرست سياست سنڌي اتحاد جي بقا لاءِ بهرحال سوال پيدا ڪيو.

سنڌي اتحاد
پيش منظر ۽ پس منظر

سنڌي اتحاد لاءِ پليجو صاحب فاضل راهو جي چاليهي تي راهوڪي ۾ اعلان ڪيو. اتحاد جي مانيٽرنگ لاءِ پليجو صاحب محمد ابراهيم جويو صاحب کي پنهنجي طرفان نامزد ڪيو. پر هي ڳالهه الٽي وڃي نه سگهي. وري چيئرمين ”سنڌ هاري ڪميٽي“ ڪامريڊ حيدر بخش جتوئي جي ورسي ملهائي. اتي پليجو پيهر پنهنجي سنڌ کي وڃايو ۽ اهم ڪم سنڌ هاري ڪميٽي جي صدر غلام رسول سهتي جي ذمي ڪيو ته اها مختلف ڌرين کي دعوت ڏئي، اجلاس جي تاريخ ١٧ جولاءِ مقرر ڪئي وئي. جيڪا پليجي صاحب جي ڪراچي ۾ ورتل نئين بنگلي ۾ رکي وئي.

سنڌي اتحاد
پليجي صاحب جي نئين سياست

1979ع پليجي صاحب پاڻ کي گرفتاري لاءِ پيش ڪيو. ڪارڪنن جو چوڻ هو ته پليجو صاحب پاڻ کي-

گرفتار نه ڪرائي پر رپورٽ تي ڪري تنظيم
جوڙي ۽ تحريڪ هلائي. پر پليجي صاحب جو چوڻ هو
ته هتي وڏو جنگل ٿيڻ وارو آهي. رتوڇاڻ ٿيندي
ماڻهو مرندا. ڪيتريون پارٽيون ختم ٿي وينديون
اڳواڻ مارجي ويندا. اسان وٽ وڙهڻ جيتري —
طاقت ڪانهي. تنهن ڪري مونکي ٽن چئن سالن تائين
جيل وڃڻ گهرجي. اُن وقت تائين ليڊرن ۽ پارٽين-
جو صفايو ٿي چڪو هوندو. پوءِ جڏهن مان جيل
مان نڪري ايندس ته اسان جي طاقت محفوظ هوندي.
اڳواڻي به اسان جي هوندي. هر لحاظ کان اسان فائدي
۾ هونداسين.

پر پليجو صاحب چئن سالن کان مٿي جيل ۾
رهجي ويو:

عوامي تحريڪ جيڪا پليجي صاحب
جي پارٽي هئي تنهن 1983ع واري جدوجهد ۾
حصو ورتو. جيئن ته عوامي تحريڪ جي پنج ڇهه
سؤ ڪارڪن پاڻ کي گرفتاري لاءِ پيش ڪيو. پر
1983ع واري جدوجهد ۾ جيتري وسعت ۽ گهرائي
هئي اُن جي نسبت سان عوامي تحريڪ جو حصو تمام
گهٽ هو. پر اُن کي جيڪا پبلسٽي ملي سا تمام
گهڻي هئي. اُن جا بنيادي سبب هيٺيان هئا: پهريون
ته عوامي تحريڪ ايم. آر. ڊي جي هڪ ميمبر جي حيثيت
۾ جمهوري جدوجهد ۾ حصو ورتو پر عوامي تحريڪ جمران.

فسطائي ٽولي ۽ خلاف اقتدار جي جنگ ۾ شريڪ ڪانه هئي. حڪمرانن کي اقتدار تان هٽائڻ ۽ پاڻ اقتدار حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ۾ ٻيو اهليت پيپلز- پارٽي وٽ هئي. تنهن ڪري حڪمرانن پيپلز پارٽي جي اهميت گهٽائڻ خاطر عوامي تحريڪ کي وڌيڪ پبلسٽي ڏني. عوامي تحريڪ مان ڪين ڪو خطرو ڪونه هو ڇاڪاڻ ته اها اقتدار جي ويڙهه (Power Politics) ۾ شريڪ ڪانه هئي. ٻيو ته عوامي تحريڪ جي فڪري بنياد يعني ماؤازم ۽ تنظيمي بيهڪ ۽ ڍانچي کان بخوبي واقف هئا. تنهن ڪري عوامي تحريڪ کي پبلسٽي ڏيڻ ۾ ڪين ڪو نقصان نظر نه پيو اچي.

ٻيو ته عوامي تحريڪ جو عام طرح سان تاثر پيش ڪيو ويو هو ته اها هڪ مارڪسي تنظيم آهي. (حالانڪ عوامي تحريڪ مارڪسي تنظيم ڪانه هئي. پليجو صاحب پاڻ کي ماؤسٽ چوندو هو. ماؤازم ايشيا ۾ مارڪسزم جي بگڙيل شڪل آهي ته پليجي جي ماؤازم چيني ماؤازم جي سنڌي بد صورت آهي.) حڪمرانن اُن تاثر کي پنهنجي فسطائيت لاءِ استعمال ڪيو. حڪمرانن آمريڪا کي اهو تاثر ڏيئي ڏنو ته تحريڪ پيپلز پارٽي (يا ڀٽو صاحب جنهن کي اوهان اقتدار جو واعدو ڏنو آهي) نه ٿو هلائي پر تحريڪ مارڪسسٽن جي هٿن ۾ پهچي چڪي آهي. اسان ڀٽو کي يا پيپلز پارٽي کي نه ٿا مارڻ پر—

عوامي تحريڪ کي تامارين جيڪا مارڪسٽ تنظيم آهي. تنهن ڪري 1983ع واري تحريڪ ۾ عوامي تحريڪ کي وڏيڪ پبلسٽي ڏني وئي.

1986ع واري جدوجهد وقت سابق عوامي تحريڪ آءِ-اين-پي ۾ شامل ٿي چڪي هئي. پر پليجي صاحب جي گروپ جي 1986ع واري جدوجهد ۾ شرڪت معيار لاهڻ خاطر هئي. اي-اين-پي ۾ شامل ٿيڻ ۽ 1986ع واري جدوجهد ۾ حصو نه وٺڻ جا مادي سبب ساڳيا آهن.

1969ع ۾ عوامي تحريڪ قائم ٿي هئي ان وقت ان جو فڪري بنياد ماؤزم تي ٻڌل هو. تنظيم جو طبقاتي بنياد هارين ۽ ننڍن ڪاشتڪارن ۽ ابهرندڙ وچولي طبقي تي ٻڌل هو جنهن جي اڳواڻي ننڍا زميندار ۽ وچولي طبقي جا تعليم يافته ڪري رهيا هئا، 1986ع تائين، جڏهن عوامي تحريڪ آءِ-اين-پي ۾ ضم ٿي ته نه رڳو عالمي طور تي چين جي اندر به مائو جي واٽ ۽ فڪر ناڪام ٿي چڪو هو، زراعت ۾ مشين ڪاري ڪري هارين جي بيهڪ تبديل ٿي جنهن ڪري عوامي تحريڪ جي هارين واري قوت ڪمزور ٿي وئي، پليجي صاحب جي خاندان ۽ عوامي تحريڪ جي بنيادي ڪارڪنن کي تمام گهڻا ۽ وڏا نيڪاليا، عوامي تحريڪ ۾ اڳواڻي تي وڏا زميندار ۽ غير رسمي سرمائيدار اچي ويا- جهڙوڪ محمد خان منگسي وغيره جيڪو سنڌ آبادگار-

شگرمل جو وڏو حصيدار آهي.
مطلب ته 1986ع تائين عوامي تحريڪ جو فڪري بنياد بلڪل ڪوڪلو ٿي ويو هو ۽ عوامي تحريڪ جي طبقاتي بيهڪ به بدلجي وئي هئي. پليجي صاحب سان مسئلو هو آهي ته هو گهڻو ڪري ڪهاڻيون ۽ ناول پڙهندو آهي. ڪهاڻيون ۽ ناول پڙهڻ سندس عادت آهي پر انقلاب لاءِ انقلابي فڪر جي ضرورت آهي. انقلابي فڪر ڇا آهي؟ مارڪس ۽ لينن جي تعليم کي تخليقي طور لاڳو ڪرڻ.

پليجي صاحب جي تاريخي ماديت جي ڄاڻ اها آهي جو سندس ئي زور تي آءِ.اين.پي جي پروگرام ۾ قومي عوامي جمهوري انقلاب رکيو. آءِ.اين.پي جي ٻين مارڪسي ڌرين جن اُن پروگرام کي قبول ڪيو آهي ته نظرياتي موقف تي سندن ان- ڪم ورتو آهي پر پليجو صاحب به قومي عوامي جمهوري انقلاب کي سمجهائي نه سگهيو آهي.

پليجي صاحب بينڪيت جي وصف اها بيان ڪئي آهي جيڪا عبرت مئگزين ۾ ڇپجي چُڪي آهي. پليجي صاحب جي سياسي معاشيات جي ڄاڻ جو اندازو اُن مان لڳايو ته هو هيٺين پيداوار جو طريقو اهيان جاگيرداراڻو مڃي ٿو ۽ سامراج جي وضاحت جيڪا تلهار ۾ W.S.F جي جلسي ۾ ڪئي آهي. تنهن سياسي ڪارڪنن کي حيران ڪري ڇڏيو آهي.

پليجو صاحب علمي ۽ فڪري مسئلن لاءِ چوندو آهي تہ اهو ابوجهہ سنڌي ماڻهن تي رعب ويهارڻ خاطر ڪيو وڃي ٿو. انهن جي سادگيءَ مان فائدو ورتو وڃي ٿو. صاف سنڌي ۽ اڌ اکري ۾ ماڻهن کي ٻڌائجي تہ اسان سنڌي ويل ۾ آهيون، پينگهہ تي ويٺي، هيڏانهن پناهگير شهري وڏيرا هر جيت ڪري ويا هوڏانهن بهاري ولڙ ڦاٽريو ٿا اچن. ٻئي پاسي وري پٺاڻن ۽ پنجابين جي يلغار آهي. سنڌيو ٻڌي ڪيو هٿ وڌايوءِ!

اها صاف سڌي ڳالهہ برابر آهي، ظلم جو داستان بہ آهي پر مسئلو هرو ڀرو ايترو سادو بہ ناهي. جيڪڏهن تاريخي عمل ۾ سماج ۾ ٿيندڙ تبديليون ۽ اٿل پٿل ايتريون ساديون هجن ها تہ مارڪس اينگلس ۽ لينن سوين ڪتاب نہ لکن-ها. مزدور کان وڌيڪ ڪنهن تي بہ ظلم ڪونہ ٿو ٿئي اهو مزدور بہ سمجهي ٿو (اُن خلاف مزدور وڙهي بہ ٿو.) تہ پوءِ مارڪس ۽ لينن ڇو نہ چيو "بابا! وڌيڪ ڏيکڻ ڇا جي. هٿ وڌايو. اڳتي وڌو، گهمائي وٺو ڏهہ سيڪڙو سرمائيدارن کي ڪيو حڪومت پنهنجي هٿ."

دراصل پليجو صاحب هاڻي اهو پڪو گهڙو آهي جنهن تي علم جا ڪڻ لڳي نہ ٿا سگهن.

اُنهي ڪري هو پنهنجن ڪارڪنن کي اڌ - جاهل
رکڻ ٿو گهري. پليجي صاحب لاءِ ضروري آهي ته -
ڪارڪن اڌ - جاهل هجن نه باشعور هجن نه وري -
سچا جاهل. جيڪڏهن باشعور هوندا ته پليجي کان
هر وقت سوال ڪندا. جيڪڏهن سچا جاهل هوندا
ته مريد عالم شاهه جا هوندا، هٿ پير اُن جا چُمندا
تنهن ڪري ضروري آهي ته ڪارڪنن کي اڌ اکري
سياسي ڄاڻ (اڌ جاهل) هجي، صرف ته ڏهن اُهي -
نعرو پليجو جيئي پليجو! نعري پليجو جيئي پليجو!!"
جيئي سگهندا.
مارڪسزم ليننزم کي وري ڪير به تنقيد
تخليقي طور لاڳو ڪري ئي نٿو سگهي
اُن کي مارڪسي فلسفي (جدلياتي ۽ تاريخي ماديت)
۽ سياسي معاشيات جي ڄاڻ ڪانهي. پليجو صاحب
وري اُنهن ٻنهي ۾ پيادل آهي. (1) 1985-86
۾ جن سياسي ڪارڪنن جي پليجي صاحب سان
جناح اسپتال ۾ ملاقات ۽ بحث ٿيو آهي سي
اُن ڳالهه جي تصديق ڪندا ته پليجو صاحب
ڪيتري ذهني انتشار ۽ مونجهاري جو شڪار هو.
ممڪن آهي ڪي دوست چون ته
پليجي صاحب جي ذهني انتشار جو سبب پليجو صاحب
جو غير متوقع طور جيئڻ جي بجاءِ ڇهه سال -
جيل هجي. اُهو هڪ ننڍو سبب ته ٿي سگهي ٿو.

پر هڪ حقيقي ۽ بنيادي سبب نه آهي. حقيقي سبب (جو) آهي هن جي طبقاتي پوزيشن جي تبديلي ۽ فڪري (مائوازم) شڪست و ريخت. پليجي صاحب سان ٻي ويڙهن وري اما آهي ته هو جيڪا — ڪهاڻين ۽ ناولن مان ذهني خوراڪ حاصل ڪري ٿو تنهن ۾ ڪهاڻيون ۽ ڪردار ڪيس رڳو پنهنجا ٿا وڻن.

1986ع ۾ آءِ-اين-پي ۾ ضم ٿي ڪري حقيقت ۾ پليجي صاحب پنهنجي سياست ۽ حيثيت کي بچائي ورتو آهي. طبقاتي حيثيت ۾ هڪڙو ڏاڪو مٿي چڙهي ويو ۽ فڪر جو وري تختو نڪري ويو، پارٽي جوهارين منجهان ويڙهجي ويو. پليجي صاحب لاءِ اهڙي صورت پيدا ڪري ڇڏي جو عوامي تحريڪ فعال ۽ متحرڪ هڪ اتساهه پيدا ڪندڙ تنظيم بجاءِ هڪ ڏنوڻ بڻجي وئي، پليجو صاحب انتهائي سمجهداري کان ڪم وٺي آءِ-اين-پي ۾ ضم ٿيڻ کي قبول ڪيو.

آءِ-اين-پي نيشنل پارٽي هئي، ان جو دائرو وسيع هو. پليجي سان گڏ جيڪي قوتون هيون تن کي آءِ-اين-پي ته سمائي سگهي پئي پر وڪر مائو لاءِ اتي جڳهه ڪا نه هئي. 1984ع ۾ اسان مائو جي وات تي تنقيد ڪئي هئي. ان وقت پليجو صاحب مائو جي بچاءُ ۾ اسان تي جوابي تنقيد ڪئي هئي. اسانجي هڪڙي دوست کي چيو-

ته ماڻو ڪي ڏيه نيڪالي ملي آهي پرمان سيني
تي هٿ سٽي چوان ته ته ماڻو جو پو ٽلڪ آهيان.
نين حالتن ۾ آيءِ-اين-پي جو ڪمال آهي جو هاڻي
پليجي صاحب ماڻوازم لاءِ سيني تي هٿ هڻي ته
ٿيو پري جي ڳالھ پر هاڻي ذڪر ماڻو ڪي لوٽوبه
نه ٿو هٽي. هاڻي پليجي صاحب ذڪر ماڻو جي
بجاءِ تصوف جي واڳ وجهي ورتي آهي. ✱

✱ تصوف هارين جو فلسفو آهي. جنهن جاگيرداري
خلاف هاري بغاوتن جي رهنمائي ڪئي اڄ ڪله
اسان جا ادیب، دانشور انکي مارڪسزم لنينزم
جي انقلابي نظريه خلاف استعمال ڪن ٿا. جديد دور
۾ جي. ايم سيد خاص ڪري ۽ بين جهڙوڪ ڪامريڊ
حيدر بخش جتوئي، قاضي فيض محمد وغيره ان کي
قوميت جي فلسفي سان جوڙيو. پليجو صاحب
وري تصوف کي نسل پرستي سان جوڙي ٿو. جيڪو
تصوف جي روح جي خلاف آهي. ان ۾ وري —
پليجو صاحب سڳيو ماڻو جي نسل پرستي جي
تعليم جو شڪار ٿئي ٿو جيڪو تنظيم هان
پرستي Great Hanism جو قائل هو.

اتحاد جو ھڪڙو اھو سبب بہ آھي.

II

پليجو صاحب آمريڪا ۽ يورپ مان علاج ڪرائي ذھني ۽ سماجي طور تندرست ٿي راھوڪي ۾ فاضل جي چاليھي تي سنڌي اتحاد جو سڏ ڏئي وري ٻاھر ھليو ويو. موٽي اچي جيئيم ۾ وري سنڌي اتحاد لاءِ سھتي تي ذميداري رکي.

فاضل لاءِ بغير ڪنھن شڪ جي جيئي سگھجي ٿو ته ان جي قتل ۾ مکيه ھٿ آمريڪي تيل ڪمپني يونين ٽيڪساس جو آھي. سنڌ 1983ع ۽ 1986ع جمھوري جدوجھد ۾ اڳڀرائي وارو ڪردار ادا ڪيو، سنڌ ۾ سامراج مخالف شعور بہ ڪافي وڌيل آھي. فاضل جي قتل سامراج مخالف جذبن کي وڌائي ڇڏيو. جنھن جو اظھار ھر ھنڌ تي ٿيڻ لڳو. آءِ-اين-پي لاءِ بہ توقع ھئي ته اھا وڏي سامراج مخالف پارٽي ھوندي- ولي خان سامراج خلاف زوردار بيان بازي بہ شروع ڪري ڏني ھئي.

وطن دوست انقلابي پارٽي شروع کان سامراج مخالف محاذ جي طرفدار رھي آھي. وطن دوست انقلابي پارٽي ۽ ڪميونسٽ پارٽي جي مرڪزي اڳواڻن سامراج مخالف محاذ ناھڻ جي 26 اپريل تي اپيل بہ جاري ڪئي ھئي، تنھن کان پوءِ سوشلسٽ پارٽي، اي-اين-پي، پي-اين-پي-

قومي محاذ آزادي، ۽ وطن دوست انقلابي پارٽي -
جا اڳواڻ اين - ايس - ايف جي جلسي ۾ گڏ ٿيا. ۽
سامراج مخالف محاذ جي نئين جي فضا تيار ٿيڻ لڳي.
اها فضا وري به سنڌ ۾ تيار پئي ٿئي، 1983ع ۽ 1986ع
واري جدوجهد ڪري سنڌي ۽ اردو ڳالهائيندڙ سنڌين
۾ ٻڌيءَ لاءِ ماحول سازگار ٿيڻ لڳو، اردو ڳالهائيندڙ
سنڌين جو اڪثر ڪٽي رهيا هئا، اهي به جمهوري جدوجهد
ڏانهن، سامراج جي مخالفت ۾ اڳتي وڌي رهيا هئا.
اهو ئي سبب آهي جو 1983ع جي مقابلي ۾ 1986ع ۾ ڪراچي
۾ جدوجهد ڪافي اڳتي وڌيل هئي.
ٻئي طرف ٻاهرين صورتحال خراب ٿي رهي هئي.
آمريڪا مداخلت طرف وڌي رهي هئي. ان صورت ۾
هتي جي سامراج مخالف فضا ۽ جمهوري جدوجهد جا
اثر آمريڪا خلاف جذبن کي پڙڪائي ڇڏين ها.
سامراج مخالف محاذ ايم - آر - ڊي کان ڪيترا ئي
قدم اڳتي هجي ها، سنڌي فسادن جي روڪ ٿام
ڪري ها، سڄي سياسي قوت کي سامراج خلاف
استعمال ڪري ها. سامراج مخالف محاذ سامراج
۽ ان جي قائم ڪيل فسطائي نظام جو في الوقت خاتمو
نه به ڪري سگهي ها ته ڏس به انهن جي مداخلت
۽ جارحيت ۾ رڪاوٽون ضرور پيدا ڪري سگهي
ها. انهن کي هر ويرو هر ڳالهه ۾
مائي ڪرڻ نه ڏئي، عوام جي قوت کي وڌي منظم

۽ متحرڪ ڪري ها. پر ٿيو ڇا؟ ملڪ گير طرح ايم. آر. ڊي کان ڪيرائي قدم پوئتي آءِ. پي. پي سنڌ ۾ سنڌي اتحاد، سامراج جي خلاف ٺهيل فضا متحرڪ ٿي وئي، نه محاذ ڪٿان ٺهي. ڪير ڪٿي ترڪيو، ڪير ڪنهن جي راند ڪري ويو — اسان جي خيال ۾ ته صحيح دوست هاڻي محسوس ڪري ويا هوندا پر غلطي جو اعتراف اڃان دير سان ٿيڻو آهي.

پليجو صاحب اها ڳالهه نه مڃيندو پر اسان کي اعتراف آهي ته سنڌي اتحاد ۽ اها خدمت ڪري ڪو آهي. پر پليجي صاحب جي سنڌي اتحاد لاءِ پيون ٻه سوچون ۽ لوچون (Considrations) آهن:-

"چيئرمين ماؤ جي عوام جي ٽن اصولن" Three Peoples Pyinciples کي ترڪ ڪندا ته لازمي ۽ اثر طور اوهان چئن جدتن FOUR *MODRANIZATION ڏانهن ويندا. (ماؤ جي جيئڻ يا مرڻ سان ڪو به فرق نه ٿو پوي. انقلاب برپا ڪرڻ ۽ ان کي مستحڪم ڪرڻ ۾ تاريخي قوتن ۾ تسلسل هئڻ ضروري آهي — ماؤ خود به آمريڪا ڏانهن جهڪي ويو هو.) 1986ع ۾ پليجو صاحب جن طبقاتي قوتن جو ڳڻڻ هو ته جا طبقاتي مفاد ايترا وڌي ويا هئا جو عوامي تحريڪ انهن کي سمائي-

* ڏسو صفحي نمبر ٢٢ تي.

نٿي سگهي، تنهن ڪري هڪ وڏي تنظيم
جي ضرورت آهي. اُنهن طبقاتي قوتن کي اندرون
ملڪ توڙي ٻاهرين - ملڪن ۾ نون ۽ اڳين جمهوري
سگهارن اتحادين جي ضرورت آهي. ڇا ڪاڻ ته محمد
خان منگسي جي شگر مل جا مزدور جيڪڏهن يونين
ٺاهي پنهنجن حقن لاءِ جدوجهد ڪندا ته محمد
خان منگسي تي واڌو - مُلھ ملڻ جي ضمانت ڪير
ٿو ڏئي سگهي.!؟

جيڪي واڌو - مُلھ جي ضمانت ڏيندا -
اُهي پليجي صاحب کان پڇن ٿا ته "پليجا صاحب
توهين آهين ڪير؟ سنڌ جي وارث سنڌ جي سائين
کي ته اهيان الله ڏينهن ڏنا آهن." سنڌي اتحاد
پليجي صاحب جي اها ضرورت ٿو پوري ڪري. سنڌ
جون هي نيون طبقاتي قوتون جيڪي زميندارن کان
صنعتڪاري ڏانهن پيون وڃن، جيڪي آبادگارن -
۽ وچولن پرتن مان آئي گريڊ جا ٺيڪيدار ٿي
ويا هُئا. سنڌ جي ڌماڻي جا ڪجهه اديب، دانشور
پڙهيل تڪيل سٽين جن ون يونٽ جي خلاف سرگرمي
سان جدوجهد ڪئي هُئي، وڪيل ۽ ٻيا پيشي
ورمن جي طبقاتي بيهڪ ڪجهه مٿيري ٿي -
هئي - پوءِ پڻ ته آهن جا پليجي صاحب سان "ڏي
جواب" "۽ وٺ جواب" * وارا سلسلا رهيا هُجن،
پر بدليل حالتن ۾ پليجو صاحب اُنهن جو آواز ٿي ويو.

هنن طبقاتي قوتن جي گهر-
نه پليجو صاحب طبقاتي جدوجهد ڪئي نه رڳو
ترڪ ڪري پر پليجي صاحب ۾ جيترو به زهر-
ڀريل آهي اهو سڀ جو سڀ هو مارڪسزم
ليننزم ۽ ڪميونسٽ ڌرين خلاف استعمال ڪري.
- سو پليجو صاحب اهو ڪري ٿو ته ٻيو، طبقاتي
ڪشمڪش جي نفي ڪري هي قوتون سڀئي
قوم - جي مفاد جي بچاءُ جي دعوى
ڪنديون آهن. جيئن ته هاڻي پليجو صاحب
به ڪري ٿو. پر من طبقاتي قوتن جو پليجو
صاحب سياسي اڳواڻ آهي لڳ ڀڳ اهڙين
ئي قوتن جي نمائندگي سائين جي. ايم سيد
به ڪري ٿو. ٻيهر يون سرٽيفڪيٽ سائين وٽ
آهي انهي ڪري پليجو سائين جي. ايم سيد
سان ڪاوڙيل آهي. پوءِ راڄن پاڳن ۾ اخباري بيان
۽ انٽرويوز ۾ جيڪا ڳالهه سائين جي خلاف ڇپئي ٿو وائان
سگهندو. سنڌ جي چوٽي آهي ته "لهه رڙي
بيٺي بيٺي ڏي"

---

* سنڌ جي سياسي لٽريچر ۾ ٻه
انتهائي واهيات ۽ گندا ڪتابڙا ڇپيا ۷۰ - ۱۹۶۹ع ۾
مسعود نوراني ۽ پليجي صاحب وارن هڪ ٻئي جي خلاف ڇپرايا،
مسعود نوراني ۽ پليجو ٻيئي هڪ تنظيم ۾ هئا. پوءِ
جڏهن الڳ ٿيا ته نوراني پليجي جي خلاف "ڏي جواب" ڪتابڙو
ڇپرايو جنهن جي جواب ۾ پليجي وارن "ون جواب" ڇپرايو.

ٻليجي صاحب جون رڙيون ۽ گاريون هونديون
آرنيسر ٽي.

ٻليجو صاحب چوي ٿو ته آئُ مرتو اسان
سنڌي ٻار ۾ متحد ٿيون جيئن ڪنهن سلو ڳالهائڻ
معرّات ٿيون. اصل ڳالهه آها آهي. ٻليجو صاحب
اندرون ملڪ توڙي بيرون ملڪ جن قومن سان
ڳالهائڻ ٿو ڳهري تن کي ڏيکارڻ توڳهري
نه سائڻ جي - ايم سيد سان رڳو ٻنهي تنظيم
آهي. باقي هي سڀ منهنجو راڄ آهي.

1986ع ۾ آءِ - اين - پي نهي. اُن وقت اُن
جون عبوري چوندون ٿيون. 1987ع ۾ مستقل چوندون
ٿيٺون هيون. 1986ع ۾ ولي خان ٻليجي صاحب کي ماڻي
واسطي پوئتي ڪيو ۽ اُن کي نظرانداز ڪيو. جاڪاڻ ته
ولي خان ٻليجي تي اعتبار نه پيو ڪري سگهي.
نيشنل عوامي پارٽي جي وقت کان وٺي ولي خان
ٻليجي صاحب کي سڃاڻي ٿو. ولي خان جڏهن
حيدرآباد سازش ڪيس ۾ جيل ۾ هو ته اُن وقت
مريتي صاحب ٻليجي کي جيل ۾ اماڻيو هو - ٻليجي
جي اُن جيل ياترا جي پس منظر کان ولي خان واقف
هو. عوامي تحريڪ کي جڏهن ايم - آر - ڊي جي ڪنوينر
شپ مِٽي ته ڪنوينر موندو هو حسين بخش -
ناريجو. ايم - آر - ڊي جو آخري اجلاس ٻليجي صاحب
جي بنگلي تي ٿيو. جنهن کا پوءِ ڪنوينر شپ جميت.

علماءِ اسلام ڏانھن منتقل ٿيڻي ھئي. اجلاس جي صدارت مولانا فضل الرحمان کي ڪرڻي ھئي. پر بليجي صاحب جيوته اجلاس جي صدارت مان ڪنڌ ڇاڪاڻ ته مان ميزبان آھيان. مولانا ويچاري صدارت جي ڪرسي بليجي صاحب لاءِ خالي ڪئي. ۽ بليجي صاحب وري ان اجلاس جي جيئن ڪاروائي ھلائي تنھن لاءِ رڳو مير غوث بخش بزنجي جا اھي لفظ ڪافي آھن ته "بليجا صاحب جيڪڏھن ايم. آر. ڊي اسيمبلين ۾ اينديءَ ته توکي تعنھن به صورت ۾ اسپيڪر نه ڪنداسين."

ولي خان جي اڳيان بليجي صاحب جو اھو سمورو رڪارڊ موجود ھو. ولي خان ڪيئن توکيس جنرل سيڪريٽري آءِ. اين. پي جوڙيو ڏٺي. بليجو صاحب پھرئين مَله مارجي پيو ھاڻي بڪتي نه توسگھي. ڇاڪاڻ ته سنڌ ۽ بلوچستان جا ڪونسلر جنرل سيڪريٽري لاءِ ان کي ووٽ ڏيندا جنھن کي ولي خان جي حمايت ھوندي. پنجاب مان سردار شوڪت ۽ راءِ مصروز اختر به ولي خان ڏانھن ويندا. سنڌ ۾ بليجي وارن آءِ. اين. پي کي عوامي تحريڪ ڪري ڇڏيو آھي. امر لعل وارن جي سڄي گروپ کي، عابد زبيري ۽ علاءُ الدين کي ڪڍي ڇڏيو آھي. (جنبرنا ھي اُھي مرڪزي چوندڻ ۾ باھجي سگھن ٿا پانه) ۽ مير شيبي وارن جي گروپ-

ڪري عرصي تان هٽائي اُنهن کي تنظيم غير-
مؤثر ڪري ڇڏيو آهي. جيڪڏهن چونڊن ۾ پليجو
صاحب حمايت حاصل ڪري سگهي ٿو ته رڳو هنجي
تنظيم مان امتياز عالم ۽ پروفيسر عزيز جي گروپ
مان.

(هي هڪڙي عجيب وغريب صورتحال پيدا ٿي
آهي. هيڏانهن پليجو صاحب هوڏانهن ولي خان
ڪميونسٽن جا بدترين دشمن آهن. ولي خان پختون
خواه ۾ توسيعي اجلاس وارن کي ڪڍي ٻاهر ڪيو آهي.
۽ پليجو صاحب وري ڪميونسٽن جي اندر ڪي —
جنهن جي نمائندگي جام ساقي ڪري ٿو. هڪڙا-
ولي خان جي ته ٻيا وري پليجي جي حمايت ڪن
ٿا. ٻنهي ڌرين ڪميونسٽن کي زير ڪري ورتو آهي
هاڻي آخري مرحله قوم پرستن ۾ ٿيڻو آهي ڏسڻو
اهو آهي ته تضاد وڌي ٿو يا سمجهوتي جي ڪا وات-
ڪڍي ٿا وٺن)

چونڊن جي طريقي سان پليجو-
صاحب ڪٿي نه ٿو سگهي. تنهن ڪري پليجو صاحب
اُتي اها ڳالهه ڪندو ته سنڌ تمام گهڻو محروم
۽ حساس صوبو آهي. سنڌ جي نمائندگي
ٻه مان ڪيان. ڏسو هيتريون ساريون تنظيمون مون
سان متفق آهن. مان ڪميونسٽ ۽ مهاجرن جو ٻه —
مخالف آهيان. منهنجي پارٽي ٻه وڏي ۽ منظم آهي-
تنهن ڪري آءِ-اين-پي جو جنرل سيڪريٽري مون کي بڻايو
وڃي. پليجو صاحب سنڌي اتحاد لاءِ جيڪا هاءِ هوڙا-

سگهائي هئي، چائنگ ڪرائي ۾ جلوس ڪڍرايا.
تنهن جو هڪڙو وڏو سبب آءِ.اين.پي ۾ پنهنجي
ڏي وڻ واري پوزيشن کي مضبوط ڪرڻ به آهي.

اينگلز پنهنجي زبردست مقالي لو فيورباخ ۾
جرمن ڪلاسيڪي فلسفي جو خاتمو" ۾ فيورباخ
جو هڪ قول نقل ڪيو آهي ته "ماڻهو محلات ۾
جهوپڙي ۾ مختلف نموني سوچيندو آهي" (١)
پليجو صاحب آپ جڏهن مظلوم طبقن خاص ڪري
هارين جي سياست ڪرڻ جي دعوى ڪندو هو.
تڏهن پليجو صاحب جيڪا سياسي واٽ ۽ تدبير
بيان ڪندو هو سا ڏاڍي اڙانگي ور وڪڙن ۽ لاهين
چاڙهين واري هوندي هئي، پليجي صاحب جي.
سوچ ان وقت ڏاڍي شوخ ۽ چنچل هوندي هئي،
اها بلڪل صحيح ڳالهه هئي. مظلوم طبقن کي.
سياسي پيش قدمي ۽ جدوجهد لاءِ تيار ڪرڻ ۽.
انهن جي تنظيم جوڙڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم آهي. سان
جي سڱن جا ور ڪيڏڻ جي برابر آهي. تنهن لاءِ
صبر ۽ ثابت قدمي جي ضرورت آهي. پر هن وقت
جيڪڏهن بي صبري ۽ تڪڙ جو مظاهرو ڪري ٿو
جلد ڪنهن منزل تي پهچڻ گهري ٿو تڏهن به
پليجو صاحب درست آهي. ان جو اهو سبب نه آهي
ته ايم.آر.ڊي جي ڪنوينرشپ وانگر مدو نه پورو ٿئي
دراصل پليجي صاحب ايم.آر.ڊي جي اجلاس جي صدارت
لاءِ ميزبان هئڻ جو جواز پيش ڪيو هو ته ايم.آر.ڊي

(١) مارڪس اينگلز جون چونڊ لکيتون جلد ٽيون صفحه 357

ڪي ته ڪاوڙائي پيو پر اُن جو حقيقي مقصد اهو هوندو ته جيڪي اقتدار جا ڏٺي آهن تن کي ڏيکاريو وڃي ته اسان جون به ڪجهه گهرجون آهن. نوريون فرمائشون ۽ ڪجهه خواهشون آهن. اوهان رڳو جيئي صاحب سان ڳالهايو ته اسان کي جيترو به ريڊيڪل سمجهيو وڃي ٿو هروڀرو ايئن ناهي. حمزو پليجو ۽ يوسف چانگ به ته نينهن اسان جا آهن. *)

اُن جو اهو به سبب ناهي ته پليجو صاحب اڄڪلهه بيمار ٿو رهي ۽ زندگي تي ڪو به ڀروسو ناهي تنهن ڪري پليجو صاحب جلد اقتدار تي پهچڻ ٿو گهري. پليجو صاحب سنڌ جي نون سرمائيدارن — *Neo Bourgois* جو سياسي نمائندو آهي. نوان صنعتڪار وڏيڪ بي - جين ۽ جلدباز هوندا آهن. هو تڪڙ ۾ گهڻو نفعو ڪمائڻ گهرندا آهن. سياست ۾ به اُهي اِئين تڪڙيون پرانگهون ڪٽيندا - آهن ۽ وچان گهٽ (*Short Cut*) هڻندا آهن. مها ڏاهپ ۽ اڪابري اُنهن کي نه وڻندي آهي. ورن وڪڙن واري وات کان ته ونئون ويندا آهن. پليجي صاحب کي اُن لاءِ جيڪو ننڍو رستو نظر آيو سو هو ايم- ڪيو- ايم جو مثال. پليجي صاحب به سو جيئو الطاف آمريڪا جو دورو ڪري اچي مهاجر مهاجر جيئو آهي ته هاڻي هو ڪراچي ۾ ميئرشپ جا خواب ٿو ڏسي مان به آمريڪا کان ٿي آيو آهيان، مان به «سنڌي سنڌي» ڪندس ته ڪجهه ٿي ويندس.)

* يعني صاحب پليجي کي هلال پاڪستان اخبار جي ايڊيٽرشپ جي آڇ ڪئي هئي ته سابق عوامي تحريڪ جي دوستن کي ياد هوندو ته پليجي صاحب ايڊيٽرشپ جي حق ۾ ڪيترا دليل ڏنا هئا. پرچار ڪن

پر پليجي صاحب کي جيڪا ڳالهه سمجهه
۾ نه پئي اچي اها هيءَ ته تاريخي عمل ڪڏهن مثالن ۽ نظامن
ڪڪجهڙاين جو محتاج ناهي. الطاف جي پٺ تي جيڪي
قوتون آهن اهي پليجي صاحب سان نه آهن. پليجو صاحب
جن ـ قوتن کي ويجهو آڻڻ گهري ٿو جن ۾ مفاهمت
پيدا ڪرڻ گهري ٿو اُنهي ۾ وري مفاهمت ٿي نه ٿي سگهي.
الطاف حسين جي پُٺ تي مهاجرن جي مضبوط بيورو
ڪريسي آهي جيڪا هاڻي بئي ڊهي تي ڏڪجي ويٺي آهي.
الطاف جي پٺ تي آهن مهاجر سرمائيدار منهن جي واڌ
کي روڪيو ويو آهي. الطاف حسين کي ٺيڪ آهي-
ڪراچي جي وڏي ڪانياواڙي سرمائيدار جي. الطاف-
حسين جي تنظيم آهي اردو ڳالهائيندڙ وچولي طبقي
جي نوجوان بيروزگارن تي مشتمل، جيڪي شهرن جا
رهواسي هئڻ ڪري ايجيٽيشن ۾ مؤثر ڪردار ادا ڪري سگهن
ٿا. پليجو صاحب نمائندو آهي سنڌ جي نون متعلقان
جو. وچولن پرتن جو. ٺيڪيدارن جو. هن وٽ ايجيٽيشن
جي طاقت ڪانهي. سنڌين جي مضبوط بيوروڪريسي
ڪانهي. نه وري سنڌين جي وڏي سرمائيداري آهي
جيڪا ڏارين سان تضاد ۾ پنهنجي ننڍن کي پاڻ
سان ملائي، جيڪڏهن ائين هجي ها ته پوءِ پليجو
صلب سنڌين جو الطاف حسين ٿي سگهي ها، هو سنڌين
۽ مهاجرن کي ويڙهائي سگهي ها. پليجو صاحب سنڌي
ڪاموراشاهي نه هئڻ جي کوٽ پوري ڪرڻ لاءِ
جي بغاوت سبب پليجو صاحب ايڏ پيتريٽي نه سگهيو.

پنجاب جي بوڪرشاهي جو سات وٺڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. پليجو صاحب اتحاد جي گڏجاڻين ۾ - باهر پنهنجين تقريرن ۾ به چوندو آهي ته هي مهاجرن جو سات ڏئي سنڌين کي باقي ملڪ کان الڳ ڪن ٿا. ان جو مطلب ٿي اهو ٿي آهي ته مهاجرن خلاف پنجابي بيوروڪريسي جو سات ورتو وڃي.

سنڌي سرمائيدارن ۽ پنجاب جي ڪامو-راشاهي ۽ وڏن سرمائيدارن ۾ مفاهمت پيدا ڪرڻ ناممڪن آهي. پنجاب جو گورنر ملڪ غلام جيلاني پليجي صاحب کي هڪ گلدستو ته موڪلي سگهي ٿو، امتياز عالم * وارا قاتلانه حملي خلاف پليجي صاحب جي طرفداري ۾ جلوس ڪڍي سگهن ٿا پر ان کان وڌيڪ ڪجهه به نه. ڪجهه وقت اڳ ڀٽي صاحب سنڌي وڏيرن ۽ پنجاب جي آفيسرن ۽ سرمائيدارن جي مفادن ۾ مفاهمت پيدا ڪري ورتي هئي پر ان مفاهمت ۾ سنڌ جا وڏيرا هئا نه سرمائيدار نه هئا. ان مفاهمت ۾ سڀ کان اهم حصو هو بنگالي فيڪٽر جو ۽ پوءِ وري نيشنل عوامي پارٽي جو. ٻيو ته ڀٽي صاحب جي اپيل هئي پنجابي شاونزم کي (ڪشمير هٿ ڪنداسين، هندستان سان هزار سال لڙنداسين!)

---

* امتياز عالم پنجاب جو مارڪسي ڪارڪن ۽ دانشور آهي، جيڪو ڪميونسٽ اهليس وارن جو نظرياتي رهنما آهي. هن جو خيال آهي ته ڪميونسٽ تحريڪ جي موجوده حالت ۾ زير زمين ڪم غلط ٿيندو. پنجاب جي حالت ۾ ڪم کلي ڪرڻ جي برابر آهي.

سنڌ جي وڏيرن جي مفادن لاءِ ڀٽي صاحب جي اپيل ڪانه هئي. ٻليجو صاحب جي بنيادي اپيل آهي سنڌ جي نون ڪارخانيدارن جي مفادن لاءِ تنهن لاءِ هو پنجابي سرمائيدارن ۽ آفيسرن جي سرپرستي چاهي ٿو. سر-

ٻليجي صاحب جي سياست جو بنيادي زور پنجاب جي آفيسرن ۽ مٿين طبقن جي مفادن جو بچاءُ ناهي. پنجابي حڪمران ٻليجي صاحب کان جيڪو سرپرستي جو معاوضو وٺڻ گهرن ٿا ان ۾ اهو ناهي ته الطاف جي مقابلي ۾ ٻليجي کي بيهارين - تنهن لاءِ وٽن ملڪ سرور اعوان آهي. هو ٻليجي صاحب جون خدمتون سنڌ ۾ ڪميونسٽن ۽ قوم پرستن جي انهن خلاف حاصل ڪرڻ گهرن ٿا جيڪي پنجاب سان ٽڪر اچڻ گهرن ٿا. مثلاً جيئي سنڌ وارا

اسان شروعاتي صفحن ۾ لکي آيا آهيون ته ٻليجي صاحب وٽ تاريخ جو شعور ڪونهي. (تاريخي مادیت جي فلسفي جي ڄاڻ ڪانه اٿس) نه ته جيڪر هو سمجهي وڃي ها ته پاڻ اهو ناهي جيڪو پاڻ کي سمجهي ٿو. هو اهو ڪجهه ڪري نه ٿو سگهي جيڪو ڪرڻ گهري ٿو. مارڪس چيو آهي ته "تاريخ جي ٻن مختلف دورن ۾ هڪ جهڙا واقعا ذهن ۾ ساڳيو نتيجو نه ڏيندا" پنجابي شاونزم ۾ تبديلي آئي آهي. بنگلاديش جي آزادي کانپوءِ پنجابي شاونزم جي اڳرائي واري پاليسي ۾ خوف، بزدلي، شڪست خوردگي به شامل ٿي وئي آهي. خارجي علائقي ۾ طاقت جي توازن ۾ تبديلي سبب جيڪو ١٩٧١ع کان لاڳيتو پنجابي-

شاونزم جي خلاف وڃي رهيو آهي. هاڻي هو لال قلعي تي جهنڊو جهلڻ ۽ ڪشمير فتح ڪرڻ جا خواب نه ٿا ڏسن. بلڪ هر حالت ۾ هندستان کي ڪمزور ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. هندستان جي خلاف جيڪا به تخريبڪاري ڪن ٿا سا به رڳو آمريڪا جي اشاري تي. ۽ هندستان کي اهو ٻڌائڻ لاءِ ته اسان کي پنهنجو ڪيو نيڪ آهي! جيڪڏهن اسان اوهان سان وڙهي نه ٿا سگهون ته گهٽ ۾ گهٽ اوهان کي پريشان ضرور ڪري سگهون ٿا.

ايران ۽ افغانستان جي انقلاب به علائقي ۾ طاقت جي توازن کي پنجابي شاونزم جي خلاف ڪيو آهي. جيڪڏهن ڪين آمريڪا جي پٺڀرائي ۽ دٻاءُ به منهنجي ته جيترو هن وقت بدمعاشي ۽ آپرائي ڪري - رهيا آهن تنهن جو ڏهون سيڪڙو به نه ڪري سگهن. ٻئي طرف اندروني - ملڪ شاونسٽ ڏيڻ پنجابي جنرلن ڪامورن ۽ سرمائيدارن کي پنجابي عوام جي اڪثر حمايت حاصل ناهي. فوجي هن وقت به سنڌ ۾ ڇانوڻيون قائم ڪن ٿا، سنڌ جي ٻوٽن تي هن وقت به فوجي چڙهائي جاري آهي سنڌين کي ڏاڍيل ۽ تخريبڪار ۽ پارٽ جا ايجنٽ به چون ٿا پر پنجابي عوام جو گهڻو حصو پنهنجي شاونسٽن سان متفق ناهي. انهي ڪري هن وقت بينظير جي پنجاب ۾ حمايت هوندي - بي نظير پنهنجي والد صاحب جي سياست جي تقليد ڪندي ۽ اُن جي وارث هئڻ جي دعوىٰ به ڪندي نه

ڀيڪڏهن اها پنجاب ۾ شاؤنسٽ جذبا اڀارڻ لاءِ سيا ڄڻن جو مسئلو ڪٽي ٿي ته پنجاب مان ڪيس موٽ نه ٿي ملي. پليجو صاحب پنجاب جي جن طبقاتي قوتن جي حمايت چاهي ٿو سا تاريخ جي هنن حالتن ۾ ڪيس ايئن ملي نه سگهندي جيئن هو چاهي ٿو.

پليجي صاحب جي تاريخي شعور جو ڏيوالو اُن مان به ظاهر ٿئي ٿو ته پليجو صاحب سنڌ جي قومي سوال کي نسلي بنيادن تي ڪٽي ٿو. حالانڪ پليجي صاحب کي سمجهڻ گهرجي ته سنڌي هر لحاظ کان هڪ مڪمل ۽ تشڪيل جڙيل قوم آهن. سنڌي اهڙي قوم آهن جنهن جي تهه ۾ ڪيترن نسلن جو مجموعو آهي. اهڙي قوم ۾ نسلي اهميت نه رهندي آهي. اُنهن ۾ قومي شعور پيدا ٿيندو آهي. اسان اُن تي فخر ڪندا-آهيون ته اسان ماڇي آهيون اسان سڪندر جي فوج خلاف گوريلا لڙائي ڪئي هئي. اسان سمات آهيون موهن جي دڙي جي تهذيب اسان جي آهي. پر اُهي سڀئي عظيم حاصلاتون اسان سنڌي قوم ڏانهن منسوب ڪندا آهيون.

هن وقت سنڌ ۾ جيڪو تاريخي عمل جاري آهي تنهن ۾ گوناگونيت آهي. انجا ڪيترائي رخ ۽ وهڪرا آهن، انهن مان ڪي هڪ ٻئي جي متوازي هلن ٿا ڪي وري هڪ ٻئي سان ٽڪرائجن ٿا. تاريخ جي سڄي رنگيني ۽ خوبصورتي انهنجي جواني سان-سنڌ ۾ موجود آهي. هڪ سڄي تاريخي عمل کي بيان ڪرڻ اسان جي هن مضمون جي دائري ۾ ناهي. اسان-

ڏيو مهاجرن جي حيثيت جو مختصر بيان ڪندا
-سين جيئن پليجي صاحب جي تاريخي شعور ۾
ڪجهه واڌ آڻي سگهجي، جيئن هو پنهنجي سياست
جو قبلو درست ڪري سگهي. اُن مان سنڌ ۾
پليجي صاحب ٻنهي کي فائدو رسندو آهي.

اردو ڳالهائيندڙن جو سنڌ ۾ اچڻ
تاريخ جو اهڙو جبر آهي، جيڪو سامراج جي نوآبادياتي
نظام جي سازش جي نتيجي ۾ اسان کي ورثي ۾ مليو
آهي جيڪو هينئر تاريخي حقيقت بڻجي چڪو آهي
۽ تاريخ جي وهڪ کي ڪير به پوئتي موڙي نه ٿو
سگهي. پليجو صاحب چاهي ٿو ته مهاجر ٻئي
درجي جا شهري ٿي ڪري رهن، ملڪ سرور اعوان
ٿو چئي ته مهاجرن کي واپس هندستان ڌڪيليو
وڃي ۽ الطاف صاحب وري فرمائي ٿو ته مهاجر
سپر پاور آهن. * تنهن تاريخ جي منهن ۾
اِنون ٿا هڻن. مهاجر اهو ڪجهه ٿي نه ٿا سگهن جيڪي
ڪين ٿيڻ لاءِ جيو ٿو وڃي. مهاجرن جو مقدر ۽ مستقبل

---

* تاريخي لحاظ کان پليجي صاحب جو ڪردار الطاف
يا سرور کان ڪيترائي دفعا اڳڀرو ۽ ترقي پسند آهي. مياڻ
۽ پليجو صاحب غلطين سميت پر اُنهن قوتن منجهان
آهي جيڪي هن وقت تاريخ ۾ ترقي پسند ڪردار ادا ڪري
رهيا آهن. پليجي صاحب جي الطاف ۽ سرور اعوان سان ڀيٽ
ڪرڻ ۾ اسان کي خوشي نه ٿي ٿئي. پر حقيقت ۾ هاڻ اسان کي افسوس ٿئي ٿو
ته پليجو صاحب پاڻ کي اُن مقام تي آڻي بيهاري ٿو آهي، جيڪو الطاف حسين ۽ سرور
اعوان جو آهي.

هاڻي سنڌي آهي. پر جيڪڏهن اسان چئون ته مهاجر
هن وقت ٿي شهر سنڌي ٿي وڃن لئه ايئن ٿي
ڪونه سگهندو. مهاجرن کي پنهنجي ٻولي ڳالهائڻ ۽ هر
سطح تي پنهنجي ٻولي ۾ تعليم حاصل ڪرڻ جو پورو پورو
حق آهي. انهن کي روزگار حاصل ڪرڻ ۽ بهتر زندگي
گذارڻ جو پورو پورو حق آهي. پر مهاجرن ته قوم ٿي
سگهن ٿا نه ورڪ سپرپاور مهاجرن جو تمام وڏو
تعداد وچولي طبقي سان واسطو رکي ٿو. جنهن
کي شهري سهولتون مليل آهن. مهاجرن جو وچولو
طبقو ٻين قومن جي وچولي طبقي کان وڌيڪ مراعات
يافته آهي. مهاجرن جي وچولي طبقي جي ويڙهه ان
لاءِ ناهي ته کين ڪجهه مليل ناهي پر انهن جي ويڙهه
ان لاءِ آهي ته جيترو کين حصي کان وڌيڪ مليو رهيو
هو ان ۾ هاڻي ڪجهه گهٽتائي ٿي آهي.

اقليت ۾ هجڻ سبب مراعات يافته
اهڙيون خاصيتون آهن جن کي وڌيڪ رجعت پسند
قوتون مقام آساني سان استعمال ڪري وڃن ٿيون.
گذريل ڏهن سالن کان سنڌين ۽ مهاجرن ۾ ويڇڙ
وڌي آهي. 1983ع واري جدوجهد ته ان عمل ۾
وڌيڪ تيزي پيدا ڪئي. 1983 واري جدوجهد ۾ مها-
جرن مٿي به اثر ڇڏيا. (اهو ئي سبب آهي جو 1986 واري
جدوجهد ۾ مهاجرن جو حصو گهٽ هو.) مهاجرن
تي جيڪو جمهوري جدوجهد جو اثر پيو ٿي سامراجي
فسطائي حڪمرانن، رجعت پسند سرمائيدارن ۽ ڪامورن
لاءِ نئون خطرو پيدا ڪري، خاص ڪري ان صورت ۾ ته..

مهاجر شهرن ۾ رهن ٿا ۽ شهرن جي ايجيٽيشن ۾ وڏي اهميت آهي. انهي ڪري انهن مهاجرن ۾ عدم تحفظ جو احساس کي پڙڪايو - جيڪو اقليتن ۾ مراعات يافته پرتن ۾ هوندو آهي. 1984ع ۾ الطاف کي آمريڪا مان آندو ويو ته مهاجرن ۾ احساس عدم تحفظ کي وڌائي. مهاجرن کي اسلام پسندي مان ڪڍي - مهاجر پرستي ڏانهن وٺي وڃي. هڪ انتها کان ٻي انتها ڏانهن. سنڌي قوم جو حصو بڻجڻ جي حقيقي دنيا کان مهاجر قوميت جي خيالي دنيا ۾ هڪ نئين ويڳاڻپ ڏانهن. جيئن مهاجر فلسطينن ۾ انهن جي سامراجي آقائن خلاف لڙائي جو هڪ حصو نه بڻجي پر سرمائيدارن ۽ ڪامورن جي مفاد ۾ استعمال ٿيندا رهن. الطاف مهاجرن کي هڪ نئين ويڳاڻپ - ڏانهن هڪ نئين خيالي دنيا ڏانهن وٺيو ٿو وڃي. پراسائجو فرض اهو آهي ته مهاجرن کي حقيقي دنيا ڏانهن وٺي اچون ۽ انهن کي مظلوم طبقن ۽ قومن جي سامراج ۽ فسطائي نظام خلاف جدوجهد جي ڌارا ۾ آڻيون. مهاجرن جو وسي مظهر ندوي جو نسل ياته ختم ٿي ويو آهي ياته بي اثر ٿي ويو آهي. هي نئون نسل آهي. خاص سرمائيدارانه سماج جو نسل آهي. جيڪو هن ڌرتي تي ڦٽي نڪتو آهي. - جنهن جڏهن هتي پاڙون هڻڻ شروع ڪيون ته عين وقت ڪيس ورڻ ويڳاڻپ ڏيو ويو آهي. مهاجرن کي جيئو ڦ وڃي

۽ جڏهن پنجابي ۽ پٺاڻ نڪرندا ته اُها ملڪيت ۽ اُهي نوڪريون کين ملنديون. اهڙيءَ طرح سان مهاجرن جي بيروزگاري جو مسئلو حل ٿي ويندو. فسطائي سوچ - مڊل ڪلاس کي وڏيڪ ڇڪي وٺندي آهي. جيڪا ٺ ۽ فسطائيت وٽ ڏيڻ لاءِ ڪجهه نه هوندو آهي. اُها رڳو جذبن کي اُڀاريندي آهي ۽ خيالي جنت ڏانهن وٺي ويندي آهي. ۽ ڇوليو طبقو جيڪو سرمائيدارانه سماج ۾ هڪ قدم اڳتي وڌائيندي ٻه قدم پوئتي ٿي ويندو آهي. سو تڪڙ ۾ ان جي ڪرڪان جان ڇڏائڻ گهرندو ـ آهي. فسطائيت اُن جي بي صبري ۽ تڪڙ مان فائدو وٺندي آهي.

جرمن قوم جنهن رومن شهنشاهيت

ڪانٽ پوءِ يورپي تهذيب جو جهنڊو بلند رکيو. هڪ مهذب ۽ فلاسفر قوم جنهن ڪانٽ ۽ گوئٽي، هيگل ۽ فيورباخ، مارڪس ۽ اينگلز، وليم ليبنيخت ۽ اگسٽ بيبل جهڙا عظيم انسان پيدا ڪيا تنهن جو مڊل ڪلاس ؛ هٽلر جي پٺيان لڳي پيو ۽ ڪيترن ئي سالن تائين هٽلر جي پاڳلپڻي کي قبول ڪيو. اطالوي قوم جنهن ليونارڊو دا ونچي ۽ مائيڪل اينجلو، مارڪوني ۽ گرامچي پيدا ڪيا تنهن جي خيالي رومة الڪبرا جي خيالي عظمت لاءِ گرامچي جي اذيتن کي وساري مسوليني جي فسطائيت لاءِ رت جون نديون وهايون. مهاجرن کي آب ۾ ئي اسلامي عظمت جا درشن ڏنل هئا.

دهليءَ جي لال قلعي تي جهنڊو جهلڻ جو
سبق ڏئي آدرش جڏهن ٿيندا، تڏهن فسطائي
رجعت پسند ۽ سامراجي قوتن لاءِ ضروري آهي ته انهن
کي هڪ نئين خيالي دنيا ۾ ڪشي وڃن. پر فسطائيت
جو جواب ٻي يا نئين فسطائيت ناهي. فسطائيت
جو جواب انقلاب آهي. اسان جو فرض آهي ته مهاجرن
کي انقلاب ڏانهن موڙيون. سامراج خلاف قومن
جي آزاديءَ لاءِ، فسطائيت جي خلاف مظلوم طبقن جي
ڇوٽڪاري لاءِ، سرمائيداري جي خاتمي ۽ سوشلزم
جي فتح ڏانهن.

جيڪي تاريخ جون ترجمان قوتون هونديون
آهن انهن جي نظر ۾ گهڙو ڏينهن ۽ سالن تي نظر-
هوندي آهي، انهن تي جڏهن نظر پا پيٽرو مسندا
ته اُن تي حوصلو هاريندڙيون آهن، پر انهن جي
نظر صدين جو سينو چيري تاريخ جو اندر ڇاڇيند-
-يون آهن. تاريخ جي واڌ لاءِ گهڻو نڪرڻ پيٽر برداشت
ناهن ڪيا وڃو جو وتوب پيٽو پوندو آهي. مهاجرن
کي سنڌ ۾ آئي هاڻي چاليهه سال ٿي ويا آهن.
هتي انهن جو ٻيو نسل پيدا ٿيو آهي. ٻليجو صاحب
سنڌي رڳو انهن کي تسليم ڪري ٿو جيڪي
1947ع کان اڳ سنڌي هئا. اسان سمجهون ٿا ته
مهاجر سنڌ ۾ هاڻي ائين آهن جيئن ڪنوار ساهري
گهر ويندي آهي. رامني يا پنج پرهاڻي اهو سنڌس ٿي.

گهر آهي. اُن گهر جي عزت ۽ عظمت سنڌ سڄي ـ عزت ۽ عظمت آهي. گهر جي ٻاتين جو فرض آهي ته نئين ٻاٽي کي قبول ڪن ۽ نئين ٻاٽي جو فرض آهي ٻاٽ کي گهر جي حوالي ڪري ڇڏي.

تاريخ جي عمل کي سمجهڻ ۾ پليجو صاحب هڪڙي به غلطي ڪري ٿو. پليجي صاحب کي سمجهڻ گهرجي ته سنڌ جي قوم پرست سياست جو ڪينواس مقام وڏو ۽ وسيع آهي. هتي جيئي سنڌ آهي، فرنٽ آهي، سنڌ دوست، سنڌ ساگر پارٽي، سنڌ نيشنل ڪانگريس. ۽ پليجو پارٽ- پنهنجي تنظيم سان گڏ. پليجي صاحب کي سمجهڻ گهرجي ته انهن سڀني قوم پرست قوتن مان سواءِ سنڌ دوست وارن دوستن جي باقي ٻيون سڀ ڌريون پليجي صاحب جي مقابلي ۾ قدامت پسند قوتن جي نمائندگي ڪن ٿيون. پر انهن قوتن وٽ پليجي صاحب وانگر فڪري تضاد ۽ انتشار ڪونهي. انهن جي سياست جو هڪ خاص رخ آهي، انهن جي سياست صاف ۽ چٽي آهي. اسان جو ڀل انهن سان اتفاق نه هجي پر انهن جو مقصد ۽ واٽ بلڪل واضح آهن اُن جي مقابلي ۾ پليجي صاحب جي سياست جو مقصد ڏنڊلو ۽ واٽ منجهيل آهي. هن وقت ته پليجو صاحب ست پير هٽي ٿو وڃي پر ايندڙ وقت ۾ ـ سندس اها صلاحيت گهٽجي ويندي. هو جيئي سنڌ-

وارن کي قوم پرست سياست ۾ پنهنجو ملڪيه مخالف ٿو سمجهي پر ڪيس سمجهڻ گهرجي ته اينديڙ وقت ۾ - جيئي سنڌ جو سنڌ جي قوم پرست سياست ۾ اهم رول ٿيڻو آهي . سائين جي مضبوط هٿ هيٺ وچيڙ جي ابتدائي انتشار کانپوءِ جيئي سنڌ جي نوجوان ۾ سامراج مخالف قيادت جي اُڀرڻ جا امڪان وڌيڪ روشن آهن . جيئي سنڌ وارادوست پنهنجي اندر موجود منفي لاڙن تي به ضابطو ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ٿا . محرومي حالتن جو به انهن تي اثر ٿي رهيو آهي ، تنهن - ڪري سنڌ جي قوم پرست سياست جي واڌ لاءِ ضروري آهي ته پليجي صاحب کي پنهنجي قوم پرست سياست جو قبلو درست ڪرڻو پوندو . جيئي سنڌ سان مخالفت کي وڌائي پليجو صاحب سنڌ جي قوم پرست سياست جي خدمت نٿو ڪري .

پليجي صاحب جي منفي سوچ ۾ تنگ - نظري اتحاد جي افاديت کي ڌڪ پهچايئن ختم ڪري ڇڏيو هو . پوءِ جن حالتن ۾ پليجي جوان ۾ ڪردار اتحاد لاءِ هڪ بنيادي سوال پيدا ڪري ڇڏيو . اهو سوال هو اتحاد جي نفعي يا نقصان جو . اتحاد جي نفعي يا نقصان جي سوال جي وقت ۾ ئي ٽرانسفرس ۾ ميني جو وا قعو ٿيو جنهن ڪري اتحاد جي نوعيت بلڪل بدلجي ويئي .

17 جولاءِ تي سنڌي اتحاد جي ڀرپور
گڏجاڻي پليجو صاحب جي بنگلي تي ٿي جنهن ۾
آءِ. اين. پي پاران مير ٿيبو، حاڪم علي زرداري ۽
رسول بخش پليجو، پي اين پي جي پاران شاهه محمد شاهه
قمر راجپر ۽ امان الله شيخ، وطن دوست انقلابي
- پارٽي پاران ڊاڪٽر بابر، هاري ڪميٽي پاران جام ساقي
۽ غلام رسول سهتو. سنڌي هاري تحريڪ پاران قادر
رانتو، سروسنس آف سنڌ سوسائٽي طرفان محمد ابرا
- هيم جويو ۽ علي محمد قريشي، سنڌ انٽليڪچوئل
فورم پاران رشيد ڀٽي، سنڌ فرينڊس فورم پاران
سهج ميراڻي ۽ سنڌ ڪلچرل اڪيڊمي پاران نذير
حيف شريڪ ٿيا (جنهن لاءِ غلام رسول سهتي جيوت
اُن کي دعوت ڪانه هُئي پر خبر ناهي ڪيئن آچي ويو
آهي.) اُهي تنظيمون ۽ شخصيتون ڀريئن اجلاس ۾
شامل ٿيون. ڀريئن ڪان وٺي 26 آڪٽوبر واري
اجلاس تائين بنيادي ۽ متنازعه نقطن تي جيڪا اندر
ڳالهه ٻولهه ٿي آهي اسان هتي اُن جو ذڪر ڪنداسين. اُن
لاءِ اتحاد جي دوستن وٽ تفصيل آهن اُنهن تان تصديق
به ڪري سگهجي ٿي. اسان بنيادي طرح سان پنهنجو
نقطهء نظر پيش ڪنداسين. ٻين ڌرين جي نمائندن
جا ٻئي جيو ۽ ڪجهه نقطهء نظر ٻئي پيش ڪيو آهي
اُن جو به ذڪر ڪنداسين. ساڳئي وقت تي اتحاد ۾
شامل ڪاٻه ڌر جيڪڏهن اسان جي نقطهء نظر جي ترديد-

ڪرڻ گهري ٿي يا انکي غلط ثابت ڪرڻ گهري ٿي
۽ اسان انهن کي دعوت ڏنيداسين
۽ انهن کي اپيل ڪنداسين ته اهي اسانجي خلاف
ضرور تکن جيئن سياسي ڪارڪنن ۽ پڙهندڙن جي اڏو
صورتحال جا سبئي پاسا اچي وڃن. جيئن اهي پاڻ ئي
فيصلو ڪري سگهن ته اتحاد جي باري ۾ مختلف تنظيمن
جو موقف ۽ عمل ڇا هيو.

اجلاس جي شروعات جو يو صاحب جي
تعارفي لفظن سان ٿي جنهن جيوت راموکي ۾ پليجي
صاحب مون تي ذميداري رکي ۽ مان ليکڪ ماڻهو ڪلي
سياست سان منهنجو واسطو ناهي رهيو پر
پليجي صاحب مون تي ذميداري رکي ته مان انڪار
ڪري نه سگهيس. وري جينبڙ ۾ اها اپيل دهرائي
وئي. ڪماڻي اسان هت گڏ ٿيا آهيون. وتيڪ غلام رسول
ڏياشيدو. غلام رسول سهتو ٻڌايو ته ڪهڙين
تنظيمن سان رابطو قائم ڪيو ڪهڙيون آيون ۽ ڪهڙيون
نه آيون.

وطن دوست انقلابي پارٽي جي نمائندي
جيوت اسانکي ٻڌايو ويو هوته هي شيندو مختلف
تنظيمن جو اتحاد برهتي جيئن اتحاد کي پيش ڪيو
ٿو وڃي ان مان لڳي ٿو ته هي سنڌي ماڻهن جو
اتحاد هوندو نه ڪي تنظيمن جو انجي مهرباني-
ڪري ٿوري وضاحت ڪئي وڃي. ڇا ڳالهه هئي جيڪي

موجود آهن ته ڪي تنظيمي طور سنڌ جو آزادي جو
۽ اهي سڀئي تنظيمن جي نمائندن جي حيثيت ۾
شريڪ ٿيا آهن.

پليجي صاحب چيو ته پل تنظيمون شريڪ
ٿيون هجن پر هي اتحاد سنڌين جو آهي. اسان جي
پنهنجي پارٽي جي منظوري آهي. اسانجي صوبائي ڪميٽي
پنهنجو صوبائي آئين به ٺاهي سگهي ٿي. اسان صوبائي
معاملن ۾ آزاد آهيون مرڪز کان پڇڻ جي ضرورت ئي ڪانهي.

منظير چنا چيو ته سنڌي ماڻهن جو اتحاد
هئڻ گهرجي. حاڪم علي زرداري به انهن جي تائيد ڪئي.
شاه محمد شاه چيو ته اسانجي صوبائي ڪاميٽي فيصلو
ڪيو آهي ته سنڌي اتحاد ۾ شامل ٿيڻ گهرجي. جيئو
چيو ته هي سنڌي ماڻهن جو اتحاد آهي. رشيد ڀٽي
به ساڳي ڳالهه ڪئي. قادر راٺو به چيو ته سنڌي ماڻهن
جو اتحاد آهي. سچل ميراڻي چيو ته سنڌ جي ڳنڀير
صورتحال آهي. انهي ڪري اتحاد ٿئي پوءِ اهو ماڻهن
جو هجي يا تنظيمن جو هجي.

وطن دوست انقلابي پارٽي جي نمائندي
چيو ته جيڪڏهن سنڌي ماڻهن يعني فردن جو اتحاد
آهي ته وڌيڪ نامور شخصيتون ٻيون آهن، جيڪي هتي
ناهن ٻيو ته فردن جي اتحاد جي ڳالهه ڪري اوهان
تنظيمن جي نفي ٿا ڪيو. جيڪا ڳالهه ڪا به تنظيم قبول
ڪندي. ٿيون ته ٽيهرايو تنظيمن جا نمائندا ٿا ڄيڪي-

ناھن تہ سنڌي اتحاد ۾ به مختلف قومن سان واسطو
رکندڙ فرد شامل آھن. مثلاً اسان جي پارٽي ۾
سنڌي، اردو ڳالھائيندڙ، بلوچ، پنجابي سڀئي شامل
آھن. اسان جو ھڪڙو ساٿي جيڪو پنجابي آھي سو 1983ع
واري جدوجهد ۾ جيل ويو. جنھن ڪري ان جي اسٽيل
مل مان نوڪري وئي. پوءِ سنڌ وطن دوست مزدور تنظيم
جا ڪراچي ۾ پوسٽر لڳائيندي گرفتار ٿيو ۽ مٿس تشدد
ڪيو ويو. 1986ع واري جدوجهد ۾ پوليس فائرنگ سان
کين منھن ۾ ڇرا لڳا. اھڙن ايماندار ۽ بهادر ڪارڪنن
کي اسان ھن اتحاد جي دائري مان ڪيئن تہ خارج ڪري سگهون.
ساڳي وقت اھا ڳالھ پارٽي جي پروگرام ۽ تنظيم ھڪ طرف
عمل ۾ ٻئي طرف تضاد ٿي پيدا ڪري. تنھن جي ڪري ان کي
ڪا به پارٽي قبول نہ ڪندي. واپ جي نمائندي وڌيڪ
چيو تہ خود غلام رسول سھتي اسان کي ٻڌايو آھي
تہ ھي تنظيمن جو اتحاد آھي. جويو صاحب کي مخاطب
ٿيندي واپ جي نمائندي چيو تہ جيڪڏھن اوھان
سڀن کان راءِ وٺندا تہ اوھان کي اڪثريت انھن جي
ملندي جيڪي تنظيمن جي اتحاد جي حق ۾ آھن.
غلام رسول سھتي کان پڇيو ويو جنھن
دليل لفظن ۾ چيو تہ تنظيمن جي اتحاد لاءِ چيو ويو
ھو پليجي صاحب چيو تہ ھي سنڌي ماڻھن جو
اتحاد آھي. اول اسان پاڻ ۾ ٻڌي ڪيون پوءِ ٻين
سان ڳالھيون ٿينداسين. قمر راجپر چيو تہ اصول

-اهو هوندو آهي ته جيڪو به اوهان جي پروگرام سان متفق هجي اهو اتحاد ۾ شامل ٿي سگهي ٿو.

چار ساٿي تجويز پيش ڪئي ته ڪميونسٽ پارٽي ۽ قومي محاذ آزادي کي شامل ڪيو وڃي. مير ٿيبي چيو ته ڪميونسٽ پارٽي کي مان ڪون ٿو مڃيان. حقيقي پارٽي ٻي آهي. چار چيو ته پارٽي ته اها آهي جنهن جي تجويزن مان پيش ڪيا ٿو. جيڪڏهن اوهان انهن کي جن کي اوهان تسليم ڪيو ٿا هتي شامل ڪرائڻ گهرو ٿا ته اسان ان جي تائيد ڪنداسين. ولپ جي سما ٿندي چار جي حمايت ڪئي. ان تي پليجي صاحب چيو ته ”نه مڃيان نه. اسان ڪمزور ۽ جيتا مڙا آهيون. ڪميونسٽ پارٽي تمام وڏو ٽالو آهي. اسان تي اڳ ۾ هندن جا ايجنٽ ۽ ملڪ ٽوڙڻ جا الزام آهن. اڳ ۾ ئي سات سال ٽيپ کائي آيا آهيون. وري روس جا ايجنٽ هئڻ جا الزام مڙهي ويندا. اسان اهو بار کڻي نه سگهنداسين.

جويو صاحب چيو ته دنيا ۾ ڪميونسٽ تحريڪ ڪمزور آهي. انهي پارٽيون نظريئي-

ڪونه اچن ٿيون. هڪڙا ڙا گو حلقا آهن، گروپ آهن، ٽولا
وڏا نخرا آهن، دعوائون، ڪن ۾ ڪميونسٽ پارٽيون ڪميونسٽ
پارٽين جي نالي ۾ ڪم ڪونه ٿيون ڪن. بيوس اسان جو ڪميونزم
جوڙي پروگرام ڪونهي. اهو تمام گهٽو آپ جي ڳالهه آهي.
اسان نه شاونسٽ آهيون. اسان جا حق کسيا ويا آهن.
اسان جي وجود کي ختم ڪيو ٿو وڃي. هان دعوائي سان ٿو
چوان اسان سنڌي آهيون اسان شاونسٽ آهيون اسان
کي حق ڏيا ڪين. انهي ڪري ڪميونسٽ پارٽي ۽ ڪميونسٽ-
تحريڪ جون ڳالهيون هتي نه آيون. ڪميونسٽ پارٽي جو ڪو
وجود ئي ڪونهي، ان جو ڪٿي ڪم ئي ڪونهي. ڪٿي ڪميونسٽ
پارٽي نظر ئي نه ٿي اچي.

چانڊيو صاحب ۽ پليجي صاحب کي جواب
ڏيندي چيو ته ڪميونسٽ پارٽي جو وجود آهي ۽ اُن
جو ڪم به آهي. پارٽيءَ وارا به آهن جيڪي ڪينون بينا آهن.

وطن دوست انقلابي پارٽي جي نمائندي
چيو ته ڪميونزم خلاف بي انتها خوف ۽ نفرت جو
اظهار، ان تي لعنت ۽ ملامت، ڇا گهرجي اڄ جوءِ اسان جو
مسئلو ناهي، پر اهو سڄي دنيا ۽ مارڪس ماءِ ان کان به
آپ جو مسئلو آهي. حڪمران، سرمائيدار ۽ رجعت پسند
گروپ اهڙان گهٽ پرهاڻي ڪميونزم جي ڪاميابي کان
ٿوءِ سڄي دنيا ۾ سامراجي، ضلعا ئي، حڪمران ۽ رجعت
پسند ڪميونزم خلاف پروپئگنڊا ۾ ورتيل نظر اچي-

- تو به اُهو مارڪس جي وقت ۾ هيو اُهوئي سبب
آهي جو مارڪس ۽ اينگلز ڪميونسٽ —
مينيفيسٽو جي شروعات ئي هنن لفظن سان ڪئي آهي
ته Scepter of communism is haunting over Europe
سڄي يورپ ''Let whole the Europe trembling.
تي ڪميونزم جو ڇمبڪ وسي رهيو آهي، جڏهن ته پل سڄو
يورپ ڏڪي.''

هاڻي سائين ماني جو وقفو ٿيو-
چاڪاڻ ته شاه محمد شاه وارن جي ۾ ڪلاڪ دير-
سان اچڻ (جنهن جو اطلاع هو فون تي ڪري چڪا
هئا) ڪري ٿيو. ماني کانپوءِ جويو صاحب قمر راجپر
جي منطقي کان شروعات ڪندي چيو ته في الوقت اُن
بحث کي جڏهن تائين ڪٽو پروگرام جو مسودو-
پڙهون تا جيڪو ملڪي ۽ پڙهڻي جي ٻن مرحلن مان
گذري چڪو آهي. وڌيڪ جيڪي اُن ۾ ترميمون
۽ تبديليون آڻڻ هجن ته اُهي تجويز ڪيون وڃن.
ڏهريون مسودو جويو صاحب ڪيو هو جنهن تي-
آءِ-اين-پي، پي-اين-پي ۽ هاري ڪاميٽي جي ڌڙن
غير رسمي گڏجاڻي ۾ ڪجهه ترميمون-
ڪيون هيون. مسودي تي مختلف ڌرين پنهنجونا
موقف پنهنجون تجويزون پيش ڪيون. واپ جي-
نمائندي چيو ته هن مسودي جا ٻئي باب آهن، ڪٽو
مسئلو جنهن ۾ تعارف پيش ڪيو ويو آهي ته اسان هي

- ڄاڻايا ٿا هيون، ٻيو آهي اُن جي تنظيمي جوڙجڪ
جي باري ۾ ٽيون حصو آهي پروگرام جو. اسان کي اُن
ٽنهي بابت ٿي اعتراض آهي. يعني مجموعي طور
تي جيڪي مسئلا کنيا ويا آهن، ۽ جن دفعن کي کنيا
ويا آهن، انهن سڀني تي، تنهن ڪري جيڪڏهن اسان
بحث ڪنداسين ته سڄي مسودي تي، تنهن لاءِ وقت
گهڻو خرچ ٿيندو جيڪڏهن ڪا ڪاميٽي جوڙي وڃي
۽ مسودي تي مڪمل بحث ڪيو وڃي.

آخر ۾ هيٺيان فيصلا ڪيا ويا (۱) هڪ
ڪاميٽي جوڙي وڃي جيڪا هر تنظيم جي هڪ هڪ
نمائندي تي مشتمل هوندي سا مسودي تي غور ڪندي.
تنهن جو ۹ آگسٽ تي جويو صاحب جي بنگلي تي گڏجاڻي
ٿيندي (۲) ٻيو فيصلو ڪيو ويو ته شامل تنظيمون
باني تنظيمون هونديون 18 ٻيون تنظيمون اتفاق
راءِ سان طئه ڪيون ويون انهن سان ڳالهين کان
پوءِ ٻين تنظيمن سان به ڳالهايو ويندو. ڇٽن جڻن
جي هڪ ڪاميٽي جوڙي وئي. جنهن ۾ جويو صاحب
شاهه محمد شاهه، جام ساقي ۽ ٻيا هوندا جيڪي جي ايم
سيد سان ملي اُن کي اتحاد ۾ شامل ٿيڻ جي دعوت ڏيندا
۽ اُن کي اتحاد ۾ شامل ٿيڻ لاءِ قائل ڪندا.

ٻيو اجلاس ۹ آگسٽ تي
جويو صاحب جي بنگلي تي ٿيو. جنهن کي مسودي تي بحث ڪري
اُن کي جوڙيو هو. ۽ اُن جي منظوري ڪائونسل کان وٺي هئي.

ٻيو اجلاس

ٻيو اجلاس جويو صاحب جي بنگلي تي 22 جولاءِ 1987 تي ٿيو. جنهن ۾ اتحاد جي پروگرام ۽ تنظيمي جوڙجڪ تي بحث ٿيو هو. سيني ڌرين جي هڪ هڪ نمائندي شريڪ ٿيو هو. پليجو صاحب گلت ۾ پنهنجون تجويرون پيش ڪيون. جيڪي تعارف يا منشور جي باري ۾ هيون. پليجي صاحب جو چوڻ هو ته 1947ع کانپوءِ آيلن کي سنڌ تي ڪو به حق ڪونهي. انهي ڪري انهن کي غير مقامي درجو ڏنو وڃي. انهي ڪري پروگرام اهڙي طرح سان ترتيب ڏنو وڃي جو ان مان صاف ظاهر ٿئي ته هي رڳو سنڌي ماڻهن جو اتحاد آهي ۽ ان جي تنظيمي شڪل به اهڙي هجي. قمر راجپر ۽ جام ساقي پنهنجون تجويزون پيش ڪيون. اسان مسودي جي انهي باب تي پنهنجو تفصيل سان موقف رکيو. باب پهرئين جي باري ۾ جنهن ۾ رڳو سنڌين جي اتحاد جي باري ۾ ڳالهه ڪئي وئي هئي تنهن لاءِ اسان جو چوڻ هو ته ان کي سنڌي قوم جو اتحاد ڪيو وڃي جنهن جو مهاجر هڪ حصو آهن اسان پنهنجو موقف هن نموني رکيو.

(الف) اسان انقلابي آهيون. انقلابي قومي سوال کي تاريخي پس منظر ۾ ڏسندا آهن.

تاريخي عمل اهو آهي ته مهاجرن جو هڪڙو تمام وڏو حصو سنڌي قوم جي جذب پذيريءَ جي دور مان گذري رهيو آهي. ٻهراڙين ۾ مهاجر صاف سنڌي ڳالهائين ٿا ۽ انهن سنڌين جون عادتون اختيار ڪريو ورتيون آهن. شهرن ۾ اردو ڳالهائيندڙ به انهن جي اردو جو مکتوي، دهلوي ۽ حيدرآبادي لهجو نه رهيو آهي. پر شهرن ۾ رهندڙ به سنڌين جي ثقافت کي قبول ڪندا ٿا وڃن. انهن جي سلوار قميص سنڌين واري ٿي وئي آهي. سنڌي اجرڪ جو استعمال تمام گهڻو ڪن ٿا. ٿي ويو جي اردو ڊرامن تي به سنڌي فنڪار حاوي آهن. پر جيڪڏهن اسان چئون ته سنڌ جي ڌرتي سان انهن جي جذباتي وابستگي اهڙي ئي هجي جهڙي اسان سنڌين جي ته ان لاءِ اڃان هڪ صدي تائين انتظار ڪرڻو پوندو.

(ب) جيڪڏهن اسان تاريخ کان منهن موڙي نج سنڌيءَ جي تلاش ۾ نڪرون پوندا سين ته نج سنڌي جو نه ملڻ ڪري ڪنداسين نه ورڻ پچارون. دهرماڻ سنڌي ته پيل ۽ ڪولهي آهن جيڪي وڏي ڏاڍ ۾ آهن پر هتي اسان انهن جي حالت بهتر بنائڻ لاءِ ڪجهه ڪونه ڪيو آهيون. جيڪڏهن نسلي لحاظ کان ڏسبو ته سنڌ ۾ هن وقت به وڌ اسٽ نسلي گروهه آهن (١) سماٽ ۽ (٢) بروچ. ٻنهي مان جيڪڏهن حقيقي طرح ڏسندا سين ته بروچ اڃان به اڪثريت ۾ ٿي ويندا. پر ٻنهي نسلن ۾ -

۽ ۾ جذب پذيريءَ جو عمل تڪميل کي پهچي چڪو آهي.

(ت) اسان جيڪي هتي ويٺا آهيون سي الطاف حسين وانگر ناهيون. اسان اعلى تاريخي شعور جي نمائندگي ڪيون ٿا. اسان جي نظر ۾ گواچ تي ناهي مير آلِ وانهين صدين
امير
جي صدين تو آهي. مهاجرن جو سنڌي قوم ۾ جذب پذيري جيڪو عمل شروع ٿيو آهي. سو هيترو به ۽ روڪ ۽ سست ٿيو [illegible] مذهبي انتها پسنديءَ جي [illegible] ۽ تضاد جو ۾ [illegible]، [illegible] اسان جو فرض اهو آهي ته جذب پذيري جي راهه ۾ رڪاوٽ پيدا نه ٿيون.

(ث) هن وقت صورتحال اها آهي جو رياستي اقتدار تي پنجاب پنهنجي شهري ۽ فوجي ڪامورا شاهي معرفت قابض آهي جنهن ڪري سرمائيدارانه ترقي جو گهڻو حصو اهو کڻيون وڃي. سنڌ جي 80 لک ايڪڙ زمين پنجاب جي فوجي ۽ شهري ڪامورن ۽ چوڌرين جي قبضي ۾ آهي. سنڌ اندر مکيه اهم سرڪاري، نيم سرڪاري ۽ ڪارپوريشنن ۽ خودمختيار ادارن تي پنجاب قابض آهي. سنڌ ۾ نئين لاڏاڻ پنجاب ۽ سرحد منتقل ٿئي ٿي. سنڌ ۾ فوجي ڇانوڻيون قائم ڪري ۽ فوجي آپريشن ڪري پنجاب جي اقتدار کي قائم رکيو ويو آهي. جنهن ڪري قومي تضاد جي " حوالي سان اهو تضاد پنجاب سان ٿئي ٿو مهاجرن سان نه ٿو ٿئي.

(ج) هن وقت به مهاجر پنجاب جي شاونزم خلاف وڙهي رهيا آهن. توڙي جو انهن جي ويڙهه جو نمونو ۽ طريقو منفي آهي. اسان پنجابي شاونزم جي بالادستي خلاف -

-وڌيڪ گهريون ٿا. پر مهاجرن جي سوچ ۾ اها گهرائي ڪانهي. هو پنجابين سان ڳالهيون ڪري وڌ ۾ وڌ گهري ته اهي پنجابي آهن. هڪڙو عام پنجابي مزدور جنهن کي هو پنهنجي مصيبت جو ذميوار ٿو سمجهي پر پنجاب جو جنرل، ڪامورو ۽ سرمائيدار سندس نظر ۾ نه ٿو اچي.

(د) مهاجر تبديلي جي هڪ زبردست عمل مان گذريا آهن. اڳ هو اسلام ۽ پاڪستانيت تي فدا هئا. ضيا شاهي جي دور ۾ لاتعلق رهيا. هاڻي وري مهاجر قوميت ۽ پنجاب دشمني ۾ لڳي ويا آهن. الطاف مهاجرن جي رهنمائي ڪري ٿو سگهي، جيڪي ٻه مهاجر سياسي طور تي باشعور ٿين ٿا ته مان گهڻن جو رجحان پيپلز پارٽي ڏانهن آهي. جيڪڏهن انقلابي ڌريون اڳتي نه وڌنديون ته رجعت پسند ڌريون خلا پر ڪنديون.

اسان جو نقطه نظر هو ته جيڪڏهن هن سڄي بحث کي مختصر ڪندا سين ته اسان جي خيال ۾ تاريخ جي فلسفي جي لحاظ کان انقلابي وڪر ٻه اسان کي اهو ٿو پيدا ٿئي ۽ خود اڄ جي حالت جي به تقاضا آهي ته سنڌي قوم جا ٻئي حصا توان ۽ پراڻا سنڌي، اردو ۽ ٻيا ڳالهائيندڙ، شهرن ۽ ٻهراڙين ۾ مظلوم قومن ۽ مظلوم طبقن جي جمهوري حقن لاءِ جد وجهد ڪن.
اسان جي نقطه نظر جي جواب ۾ پليجو صاحب پنهنجي ڪتاب ۾ لکي. *

- ساڻ زمين ۽ ۽ آسمان کي هڪ ڪري ڇڏيو. پليجي صاحب جا منهن جا موڙا، آکين ۽ ڀرون جا اشارا، هٿن جي ڪمال آڱرين ساڻ هيٺ مٿي ۽ سڄي ۽ کاٻي چلتا هٿا ۽ انهن ساڻ گڏ پليجي صاحب جي اشتي ۽ ناٺ.

"مهاجر اسان جي سڌڙن تي قبضو ڪري ويا آهن، حيدرآباد جو قلعو هوشو جي قبر محفوظ نا هي، اسان جن مندرن تي. حملا ڪيا ويا آهن. مي غنڊه ۽ بدمعاش نوڙ وڃي اسان جي.

---

* ڪٿا ڪلي ڏکڻ هندستان جو ڪلاسيڪل مذهبي ناچ آهي. جنهن ۾ اکين ۽ منهن ۽ هٿن خاص ڪري آڱرين جي موڙن ۽ اشارن ساڻ ناچ ڪيو ويندو آهي. هٿن ۽ منهن جي اشارن ۽ موڙن ساڻ پيرن کي به آهستي آهستي حرڪت ۾ آندو ويندو آهي. هن جهڙو ناچ جيڪو اتر هندستان ۾ پيش ڪيو ويندو آهي تنهن کي ڪٿڪ ناچ چيو ويندو آهي. پليجو صاحب اتر هندستانين جو مخالف آهي پر کيس ڏکڻ هندستاني ويجها آهن ڇاڪاڻ ته اهي اڪثر ڪري دراوڙ آهن. ان سبب ساڻ پليجي صاحب جي پسند مطابق اسان ڪٿاڪلي جو مثال ڏنو آهي. ڪٿڪ جو نه.

(حيراني جي ڳالهه اها آهي ته سابق عوامي تحريڪ جي ڪارڪنن جي ڳالهائڻ جو ڍنگ ۽ اشارن جو انداز بلڪل ائين اهڙو هوندو آهي جهڙو محترم رسول بخش پليجي جو)

- ڌرين تي حملا ڪن ٿا. اسان جي گهرن ۾ پيڙا ڇپائين
ميان اسان شهرن ۾ رهون ٿا. اسان کي مجبور ڪن ٿا
پاهر نڪرڻ نه ٿيون ڏين ته انهن تي پيڙا ڇپايا ٿا وڃن.
هر ڪائي ويا آهن، بهارين کي ڏنو ويو ٿا اچن، پيا هندستان
مان اچن ٿا.

اسان چيو ته ٿا ته ڏهرايئن سنڌي ۽ متحد
ٿين. هي (وطن دوست وارا) مهاجر هجن. مهاجرن
اسان تي ڏاڍ ڪيا آهن. تاريخ جا اهي ڏهاڙا مون ڏٺا
آهن. اسان جا گهر ۽ شهر لٽيجي ويا آهن، اسان جون
عزتون محفوظ ناهن، معراج محمد خان اڃا باقي
بلڇجو نه اچي، معراج جنهن کي ڪيترسڀائي ٻڌو ڪون جيڪو
ڪراچي ۾ جلسو نه ٿو ڪري سگهي. اسان انهن کي اسٽيجون
سڀائي ڏيون ته معراج اچي تقرير ڪري. آگي ۾ اسان پاڻ
۾ ڌڪ نه ٿيون پوءِ انهن سان ڳالهائينداسين.''

رسيد ڀائي چيو ته ڊاڪٽرباب جو
اهو چوڻ صحيح آهي ته زمينون پنجابين جي قبضي ۾ آهن.
پر شعبه ۽ ملڪيت آهن انهن تي مهاجرن جو قبضو آهي.
اسان جواب جو حق استعمال ڪندي چيو ته شهرن ۾ اڪثريت
مهاجرن جي آهي پر وڏي تجارت ۽ صنعت ۽ بيوروڪريسي ۾
مهاجرن کي بالادستي حاصل هئي. بيوروڪريسي ۾ پنجاب جو
غلبو آهي ۽ صنعت ۽ تجارت تي به پنجابي سرمائيدار
قبضو ڪري ويٺا آهن. ڪراچي جي فسادن جو اصل بنياد اهو
آهي. پر اسان جي بحث جو موضوع اهو ناهي. اصل موضوع

- اهو آهي ته مهاجرن جو سنڌ ۾ سنڌي قوم سان تعلق ڇا هئڻ گهرجي. جيڪو اسان کي هتي طئه ڪرڻو آهي. ان سلسلي ۾ اسان جيڪي دليل (ڏنا) آهن پليجي صاحب انهن کي غلط ثابت ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي آهي. بلڪ اهڙي توقع جيئن پليجي صاحب کي ذاتي رنجشون آهن جن جو ... هو هر هر ذڪر ڪري ٿو. پر جيڪڏهن پليجو صاحب تاريخ، فلسفي يا معروضي حالتن مان ڪو ٺوس دليل ڏئي ها ته وڌيڪ بهتر ٿئي ها. بهرحال - اسان هاڻي پليجي صاحب کان هڪڙو سڌو سنئون سوال ڪيون ٿا. فرض ڪيو جيڪڏهن مرحوم عزيز السلام بخاري - هن وقت زنده هجي ها ته ڇا اسان ان کي اتحاد ۾ شامل ڪيون ها يا نه؟ پليجي صاحب فرمايو: "بلڪل نه!" جيئي صاحب چيو ته ان لاءِ منهنجو جواب آهي ته "بخاري پاڻ چوي ها ته اهان سنڌي ٻار ۾ نه وڃو مان ٻاهر ٻاهرئين آهيان."

اسان جيئي صاحب کي چيو ته اهان ته بخاري صاحب جي ڳالهه ۾ فراخدلي پر اسان جو ان ڏانهن ڌيان ڇڪرايو هئڻ گهرجي. ڇا اسان ڪنهن به ٽوڻ ٻيل ٻاهر ويٺو صحيح يا اتحاد ۾ آڇ؟ باقي پليجي صاحب جي جواب کانپوءِ ته ڪو به دليل ڪارگر ٿئي نه ٿو سگهي "تنهن ڪري ان تي وڌيڪ بحث ڪرڻ اجايو آهي."

ان تي اجلاس ختم ٿيو. وطن دوست جي ونا ٿندي جيوڻ آڳتي ڪير ابه پرسيس بيان جاري نه ڪري-

سواءِ جويو صاحب جي چاڪاڻ ته پليجي صاحب شيخ-
اياز سان مليءَ جيڪو بيان اخبارن ۾ جاري ڪرايو آهي تنهن
۾ چيو ويو آهي ”پليجي شيخ اياز سان اتحاد لاءِ-
مشڪلاتن ۾ رڪاوٽن تي ٻه ڳالهايو آهي“ ان جو مطلب
ته پليجو صاحب اتحاد چاهي ٿو پر ٻيا رڪاوٽون پيدا ڪن ٿا.
پليجي صاحب واعدو ڪيو ته اڳتي ايئن نه ڪندو.

ٽڪانفرنس

ٽڪانفرنس ڏانهن ويندي تنقيد ڪئي ۾ پليخو صاحب ورتي به خطاب ڪري جام ۾ ارباب ڏي تنقيد ڪندو ويو. ٽڪانفرنس ۾ مٿي واري واقعي کان پوءِ اتحاد جي نوعيت ئي بدلجي وئي. اسان ٽڪانفرنس ۾ مٿي واري واقعي تي گهڻو ڪجهه نه لکندا سين ڇاڪاڻ ته ان جا تفصيل اخبارن ۾ اچي چڪا آهن. اسان رڳو اتحاد تي ان جي پوندڙ اثر جو جائزو پيش ڪندا سين.

ٽڪانفرنس تي پليخو صاحب بيئر بار بغاوت (Bear Barputsch) ✱ طور استعمال ڪيو.

✱ 1923 ۾ هٽلر ميونخ ۾ بيئر بار ۾ هڪ بغاوت جو منصوبو تيار ڪيو جنهن مطابق ميونخ تي قبضو ڪري ڪاميابي برلن تي چڙهائي ڪرڻي هئي ته جيئن حڪومت تي قبضو ڪري سگهي پر بغاوت ناڪام ٿي وئي. ان کان اڳ پرولتاري انقلاب ناڪام ٿي چڪو. جنهن ۾ ڏهه هزار ڪميونسٽ قتل ڪيا ويا هئا. هٽلر بيئر هال بغاوت سان پنهنجي طاقت جو مظاهرو ڪري سرمائيدارن کي پاڻ ڏانهن متوجه ڪرڻ پيو. ڇاڪاڻ ته سڀئي پرولتاري انقلاب کان خوفزده هئا. هٽلر هن ڪم ۾ ڪامياب ٿيو.

ان ڪان پوءِ تلهار ۾ وطن دوست انقلابي پارٽي جي ڪارڪنن پليجو صاحب جي ڏلهار پُش (Talhar putsech) کي ناڪام بڻائي ڇڏيو. تلهار پُش جي ناڪامي پليجي صاحب کي لوڏي ڇڏيو هو. پليجي صاحب وارن اهو تاثر پيدا ڪيو هو ته بدين ضلع سنڌ ۾ آهي. مير غوث بخش بزنجو کي حيدرآباد جا ڪجهه ارباب تلهار ڪنوينشن ۾ اچڻ لاءِ دعوت ڏني ته انهن جي وچ ۾ هي ڳالهه ٻولهه ٿي:-

تلهار کهاں ہے :- مير صاحب پڇيو.

ڈسٹرکٹ بدین میں :- ڊاڪٽر چيو.

بھئی بدین ڈسٹرکٹ تو عوامی تحریک والوں کا ہے۔

سائیں! آپ خود دیکھ لیں گے کہ بدین عوامی تحریک کا ڈسٹرکٹ ہے یا وطن دوست ڈسٹرکٹ ہے۔

پليجو صاحب سمجهيو هو ته ڇهه سؤ بغلي بازن ۽ پنج سؤ بندوق بازن سان هو اسٽيج تي قبضو ڪري ظاهر ڪندو ته اها سچي طاقت سنڌ ۾ آهي ڪير ۽ پليجي جي اسين. ايس دستي آڏو واپس ٿي سگهي. سيد عالم شاهه پليجي جي هن چال ۽ سازش جي تصديق اتحاد جي جوئنٽ اجلاس ۾ جيڪو ڪراچي ۾ نظير حبا جي بنگلي تي ٿيو. هن واقعي تي ميان ڏنيدي ڪئي. شاهه صاحب چيو ته اسان اتحاد خاطر ماٺ ڪري ويٺا ڏرين جي جلسن ۾ تقرير ڪرڻ خاطر

ويندا آهيون" شاهه صاحب جو هي بيان ٽيپ تي آهي.
شاهه صاحب اهو به چيو ته اسان پنهنجن اسين - اسين
دستي سان اسيمبلي تي قبضو ڪندا آهيون نه زوري پليجي صاحب
تمام مدارت ڪرائيندا آهيون، جنهن جي خلاف منهنجيون به پليجي لاءِ
گهڻيون هوندا آهيون. جڏهن پليجي جي مسلم ڪارڪنن اسيمبلي
تي قبضو ڪرڻ گهريو هو. جيئن بغاوت ڊاهڻ ڪرڻ جو به -
ڏيان نه ويو هو. (Chambar butsch)

هن ڪانفرنس دوران ٽي ميٽي دارو واقعو ٿيو
جنهن ڪي پليجي صاحب پهرين طور ، اتحاد جي
خلاف استعمال ڪيو. دراصل پهرين ئي اجلاس ۾ پليجي
صاحب کي محسوس ٿيو ته پليجي صاحب جي ڊاهپ ۽ اڪابري
جي قلعي کلي وئي آهي ۽ هن ٽرين خلاف اتحاد کي استعمال
ڪري گهري ٿو ته ائين به ڪري نه ٿو سگهي. تنهن ڪري موقعي
واقعي جي آڙ ۾ پليجي صاحب اهي هاءِ گهوڙا مچايا ٿي.
مون تي قاتلانه حملو ٿيو آهي. حالانڪ مشهور به قاتلانه حملو نه
ٿيو هو. مثال پليجو صاحب جي اسين - اسين دستي وٽ هئا.
گوليون به اهڙن هلايون - جنهن جي تصديق عالم شاهه
ڪئي آهي. پنهنجي ڪراچي واري بيان ۾ ته "مظهر
تالپر بچاءُ ۾ به گوليون هلايون ته جيئن حملي -
آورن کي خوفزده ڪري سگهجي."
هي بيان ٽيپ تي آهي.
اسان جيئن آڳ ۾ بيان ڪيو آهي ته پليجو

دمڪي اجلاس کان پوءِ اتحاد ۾ هلچل لاءِ تيار ڪيو ويو هو.
منهنجي ڪانفرنس کان ٻه اڳ شيخ اياز سان ملاقات جو
بيان جاري ڪرائڻ ۽ ڦٽيڪو جام ۾ ڪانفرنس ۾ شريڪ
ٿيڻ کان اڳ ڊاڪٽر ارباب ۽ جام تي مهاجرن جو
ايجنٽ جو الزام ڏيارڻ وغيره.

منهنجي واقعي کي پليجي اتحاد ۾ اندرڪات
هڻڻ ۽ جيئي سنڌ کي اتحاد ۾ اچڻ کان روڪڻ لاءِ -
استعمال ڪيو. پليجي ڪري (ڪرائيون) طوفان بدتميزي پيدا ڪيو ته
جيئن اتحاد مان اميدون ئي ختم ٿي وڃن.

امداد چانڊيو، جام ساقي، ارباب غلام رسول
سهتو سڀ ڪوڙ ٿا ڳالهائين. اها ڳالهه عبرت مئگزين کي
پليجي صاحب انٽرويو ۾ چئي. چيا ٿئون ته "باهر هئي ٿا
چون ته اتحاد ڪندا سين، اندر جهڳڙن وجهون ٿا ته چون
ٿا ته معراج کي آڻيو، فلاڻي کي آڻيو، وغيره. جيڪو بيزار-
ڪوڙي ۽ ڪيون چوڻي ماڻهو ڪوڙ ڳالهائي ۽ ڪوڙ جو الزام-
ڏيارڻي ميٺي ٿي ته ان کي ڇا چئجي سگهجي. پليجي صاحب
اسان اندر ڪوڙي باهر ساڳي ڳالهه ڪئي آهي جنهن پارٽي-
جي اجلاس ۾ به اها ڳالهه ڪئي آهي ته ٺٽهار ۾ اوهان
جي موجودگي ۾ هزارين ماڻهن جي سامهون به اها ڳالهه
ڪئي آهي ته معراج ۽ لال بخش رند کي اتحاد ۾ آڻيندو
وڃي. اسان لکيو هو ته پنجابي مزدور سنڌي مزدور جو
استحصال نه ڪري ته اوهان لکيو هو ته وطن دوست
وارا پنجاب جي آڌ وڪيل ٿا ڪن. ۽ پوءِ اسان اوهان-

کي ياد ڏياريو هو ته جڏهن اوهان پنجاب ويا هئا
ته اوهان چيو هو ته مون کي ڦاسي ڏني ويندي تڏهن
ب مان ائين نه چوندس ته پنجاب استحصالي آهي. تڏهن
اسان اوهان کي ياد ڏياريو هو ته ڀليجا صاحب
هاڻي ٻڌايو پنجاب جي آدم ڪيترو ڪيترو ڪير نوڪري. لسان
پنجابي مزدورن کي استحصالي نه چيو آهي. اوهان پنجاب
کي استحصالي نه ٿا چئو. اهو پنجاب جنهن جي هن وقت
دفاع سنڌ جي جنرل، ڪامورا، چوڌري ۽ سرمائيدار ڪري رهيا آهن.
ڪوڙين کي ٿا لهائي ۽ ڪيئن نه ٿا لهائي. ڀليجا صاحب اها ڳالهه
اوهان کي سمجهه ۾ ضرور ايندي هوندي. پر اوهان ڪيڏي
ٻه ڪوشش ڪيو ڪونسلن ۾ نه ٿا سگهو اهو وقت ٿي گذري ويو.
ڪونسلن جي طاقت پاران ڳالهائيندو هو آهي اوهان سان نه آهن.
هن وقت دنيا جو سپ ڪان وڏو آمريڪن
آهي. ڇاڪاڻ ته اهو دنيا جي طاقتور ترين سرمائيدارن جو
دفاع ڪندو آهي جنهن جي هٿ ۾ دنيا جي مضبوط ترين رياست
جي اسٽيئرنگ آهي. انهي ڪري وڏي ڪوڙي ٿيڻ جو خواب
آيا يو آهي. وڏي ڪوڙي ٿيڻ لاءِ ڪوڙي مقام وڏي
مشينري جي ضرورت آهي. ڪوڙ جي اوڏي وڏي مشينري
اسٽائين وجود نه ٿي سگهي. جيستائين سرمائيدارن
جي مشينري وڏي نه آهي. توهڻ اهي مشينون ڪڍڻ توهڻ
قادر رکندو آهي. جيڪو سادو ۽ هسڻو ماڻهو آهي، عالم شاهه
آهي جيڪو ماڻهو آهي محمد خان منگسي آهي جيڪو خاموش
طبع آهي. باقي سراج ميال جي اڳواڻي ۾ ، حيدرآباد ترينا

۽ لغاتن جو مٽولو نولاءِ اها مشينري پيدا ڪري ۽
ٿو سگهي. پر هن مونجهال جو ٻيو پاسو به آهي. اسان -
وٽ سنڌي ماڻهن ۾ انقلابي شعور هاڻي ايترو -
وڌيو آهي جو اهي لفظن جي سچي ۽ ڪوڙي، ظاهري
۽ باطني ٻنهي معنائن کي سمجهي وڃن ٿا. نازين جي ڪوڙ
جي واڪ ۽ ڏهه هزار ڪميونسٽن جي قتل ۾ هڪ تعلق آهي.
جڏهن جرمن ڪميونسٽ پارٽي مضبوط هئي تڏهن
نازين ڪوڙ جلدي پڌرو ٿي پيو پوي. سڄي دنيا ۾ -
آسي 1951 سيڪڙو ڪوڙ جي تخليق آمريڪا جو اطلاعاتي
سامراج *Information Imprialism* ڪري رهيو آهي. ڇاڪاڻ
ته آمريڪا جي سامراجي طاقت ۽ آمريڪا جي ڪميونسٽ
پارٽي جي طاقت ۾ زمين آسمان جو فرق آهي. اسان
وٽ رجعت پسند، لبرل ۽ انقلابي قوتن جي طاقت
۾ ايترو فرق ناهي. پليجا صاحب اسان وٽ اڪثر ماڻهو
مسلمان آهن تڏهن به ضياءُ جڏهن قرآن پڙهي ٿو -
ڪري ٿو ته ماڻهو سمجهي وڃن ٿا ته سچي ڳالهه ڪئي پيو
يا ڪوڙي. پليجا صاحب اسان جي ماڻهن جو انقلابي
شعور وڌيل آهي تنهن ڪري توهان پاڪستاني قوم 3
نالي ۾ ڪيترو به سچو ۽ ايماندار هجي ماڻهو
تنهنجي سچ جو وزن ڪري سگهندا.

ٽيون اجلاس

ان پس منظر ۾ اتحاد جو ٽيون اجلاس ٩ آگسٽ تي راجپر هائوس ۾ ٿيو. اجلاس جي شروعات جويو صاحب جي تعارفي لفظن سان ٿي. جنهن جو ته اسان جي اتحاد کي هڪ ناخوشگوار واقعي تمام گهڻو نقصان پهچايو آهي. انهي ڪري اتحاد جي پلي ۾ اهو آهي ته مني واري معاملي تي ڳالهه ٻولهه ڪري ان کي طئي ڪري وڃجي." پر هاڻي سوال اهو آهي ته ڀڄيايئن ٻيو ڪمائيون يا مني واري واقعي تي ڳالهايون؟"

اسان جويو صاحب جي خلوص ۽ اتحاد لاءِ نيڪ جذبن کان .. بيحد متاثر ٿياسين. جويو صاحب کي هڪ بزرگ دانشور جي حيثيت ۾ آءٌ وڏي عزت جي نگاهه سان ڏسندا هئاسين. اسان جو به خيال هو ته مني-واري واقعي اتحاد لاءِ نقصان ۽ ڏک جو سوال پيدا ڪري ڇڏيو آهي. انهي ڪري مني واري واقعي کي بحث هيٺ آڻجي ۽ جيڪو به ڏوهي ثابت ٿئي تنهن کي سزا ڏني-وڃي. اسان جو خيال هو ته آءِ ۾ ٻيا مسئلا طئي ڪيا وڃن. مني کان پوءِ ٻيو ڪو مسئلو هو ئي ڪونه. موريي ڏي وٺ تي جيڪا اهڙي اتحادن ۾ عام رواجي ڳالهه آهي. مثلاً مرتيبو جيوت آءِ. اين. پي اتحاد لاءِ جيڪا تي رڪني ڪميٽي جوڙي آهي تنهن ۾ پليجي صاحب جو نالو ڪونهي. پليجو جيوت ته اهو فيصلو ڪئي ٿو. ميرجيوت فيصلو ٿو ڪري پليجو پلي ڏهي، ڪنهن مسئلي-

- مسئلي تي غلام رسول سڌي ڳالهايو اُن ڳالهہ جو پليجي
سان واسطو هو تہ پليجي کيس قادر راڻي ڏانهن اشارو ڪيو تہ
توهان سان ڳالهائي (منهنجي شاهہ ۽ شاهہ توهان ناهيون) پليجي
چيو تہ فلان ڳالهہ سنڌ دشمني آهي ۽ مان سنڌ دشمن اتحاد ۾
شامل نہ ٿيندس. ارباب چيو تہ دروازو کليو پيو آهي توهان وڃي
تہ ڀلي وڃو (هڪ ٻئي طرح سان دستاويز تي صحيحون ٿي
ٿي چڪو ۽ ڏنو مسئلو ڪونہ هو. دستاويز تي صحيح ڪرڻ کانپوءِ ارباب
جتوئي صاحب کان پڇيو تہ ساٿي هاڻي اسان دستاويز تي صحيحون
ڪري چڪا آهيون. پر اوهان مهرباني ڪري اهو ٻڌايو تہ ڪيو سنڌ
پارٽي، قومي محاذ آزادي، ۽ عوامي دڳري محاذ ڪيئن نہ آيو
لاءِ عذر هن ۽ هتي فيصلو ٿيو آهي جا ڳالهہ انهن تي بحث
جو سلسلو ٿي ٿي ڏينهن کان ان وقت تائين هلندو ٿو
اچي" تہ جتوئي صاحب ان جو جواب ڪونہ ڏنو. اسان بهرحال
فقط تي گهڻو نہ ڪنيو جيا ڪالهہ متي وارو معاملو حل هو.
آهي ٿنڊيون ۽ ڏيون ٻڌايون طئہ ڪرڻ کانپوءِ
جڏهن مٿي جو مسئلو بحث لاءِ آيو تہ پليجو صاحب چيو تہ
منهنجا مهمان آيا آهن مان هلان ٿو. اسان جو فقط سنڌ
هو تہ پليجو صاحب هجي. مهمان سان اچو تہ ڏينهن
ملاقات ڪري ٿي ڪانہ ها. ۽ ٻيو تہ مهمان اتحاد جي مفاد کان
اهم ناهي. پليجو صاحب ويهڻ تي راضي ٿيو تہ ورتو
۽ مٿي سٽي ڳالهيون سامهون آنديون ويون پليجو صاحب
پنهنجا مهمان رهيا هاڻ تي گهرائي ورتا. پليجو ۽ جي مهمان
سان ويٺو. لطلاس اسان جو سڪار تي ويو. اسان جو جتوئي صاحب

ڪئي جيوڻ اجلاس هلايو. هيءُ تمام اهم مسئلو آهي.
بلبچو صاحب جيڪو اتحاد جو اهم اڳواڻ آهي اُن تي قاتلاڻو
حملو ٿيو آهي. قاتلاڻو حملو ڪندڙ اتحاد جا ٻيا رڪن آهن.
تنهن ڪري هي اهم مسئلو آهي بحث هلايو. پر جويو صاحب
جنهن مسيح جو جيڪي جذبا ۽ احساس ظاهر ڪيا هئا آهي
هن وقت جڏهن اجلاس پوري شام ٻه ڪلاڪ ٿي آهي ته ڪاڏي
ويا. جنهن وقت کان شعوري زندگي شروع ٿي آهي اُن وقت
کان اڄ ڏينهن اسان ٻيو دفعو اسان جويو صاحب
سان گستاخي ٿي ۽ ڪيو سامهون ٿي جيوڻ '' سائين
اوهان بلبچي صاحب جي بجاءِ طرفداري ٿا ڪريو.'' جيڪڏهن
مئي جي مسئلي تي بحث نه ٿي ته اسان واڪ آئوٽ ڪري
ٿا وڃون.'' پر جويو صاحب جا اتحاد لاءِ نيڪ جذبا متحرڪ
ڪونه ٿيا. اجلاس ۾ چرچو ٿي ويو اسان وڃي ٻاهر ويٺاسين.
ٻاهر چانهه، مير شير ۽ ارباب ويٺا هئا ته شاهه محمد
شاهه آيو. شاهه جيوڻ در اصل جويو صاحب کي ٿو.
بلبچي جي طرفداري ۽ بلبچو جي رٺو ڏئي گهري. اوهان
جهڙي جيوڙا ٿيڻ ٿا ڪيون. ڳوٺ اجلاس ۾ هاوس بلبچو
مل ڇپي پڙهي ٿي نه. مير شيبي جيوڻ جا ڪالڃ اوهان
ميزبان آهيو. شاهه ڪلي جيوڻ ها. چانهه جيوڻ هڪڙي
تاريخ ممتاز جيوڻ ڪئي؟ اسان جيوڻ هاڻي جيڪا مورغال
ٿي آهي ته ٿيندو ڪجهه به نه. هي ڳوٺ لڳو انڊ جو طريقو
آهي. پل آزمائي ڏسو.
هاڻي احساس ٿيو ايشر ڪندي سند ڪمرڪ ۾

اسان ڇهون بيان وٺي ۽ فيصلو ڏيو ڪافي ڳالهيون اڳ پيريءَ سامهون اچي چڪيون آهن. پليجي صاحب ڇهون ڀيرو بيان نه ڏنا. انهن جا تفصيل (Minutes) رکيا. بيان نه ڏنا. ۽ پوءِ ڪاڪن تائين آڏي پيا ٿيندي. هي ڪو جيڪو آءِ کو مذاق آهي ”جا ججن مقرر ڪيا ويا سي ئي بيان وٺي فيصلو ڏيندا ته ڏمي ڪيئن آهي! جا ججن مقرر ٿيا. جويو صاحب، امان الله شيخ سچل ميرائي ۽ رشيد ڀٽي.

ڪراچيءَ ۾ ڇهون اجلاس

۵ آگسٽ تي ڪراچيءَ ۾ نظير چنا جي بنگلي تي. شاهه محمد شاهه جيڪو هڪ مليه شاهد هو سو اجلاس ۾ ڪونه آيو. پليجو صاحب پارٽي هندستان هليو ويو. (پليجي تي هندستان وڃڻ جي پڪ هئي، سو آيو تي پاڻ وڃڻ جي درخواست ڏني هئي هو. انهي مٿي واري مسئلي تي ٽرائل جو ڪيس ويندي موقعو ملي ويو) ٽربيونل ۹ کان ۱۰ آگسٽ تائين ويٺو ڪيو هو. اجلاس ۾ رشيد ڀٽي صاحب پارٽي جي جج جي پيتل مارڪ الڳ ڪري ڇڏيو. ڇو ته پاڻ وطن دوست انقلابي پارٽي جي نمائندي جا سوال پيش ڪرايا ۽ سابق عوامي تحريڪ جي دوستن کان پڇيو ته انهن جا جواب ڏيو. ڇو ته اهو ثابت ڪريو ته پليجي تي قاتلانه حملو نقاب ۽ جام ڪشر ڪيو آهي جا ڪاڪا ته اوهان جا اخباري بيان اهڙين آهن ته وري پليجي صاحب پنهنجي تقرير ۾ پڇيو-

- آهي جيڪا ان ندوي ۾ ڪئي آهي. (اها ڪميٽي اسان
اڳيان پيش ڪئي) پيون ته جيئي سنڌ ... جي ڪارڪنن
تي جڏهن سابق عوامي تحريڪ جي ڪارڪنن حملو ڪيو،
جنهن کي اتحاد ۾ آندو هو، جنهن لاءِ جيڪا ڪاميٽي جوڙي
وئي هئي تنهن جو پليجو صاحب پاڻ ميمبر هو، ان صورت
۾ پليجي صاحب جي اتحاد جي مفاد ۾ اها ذميداري هئي
ته هو انهن ڪارڪنن کي روڪي ها، پليجي جو اهو رويو
سياسي اخلاق جي منافي آهي. جيئن ته ڪانفرنس جيڪا
حڪومت تي دٻاءُ وجهڻ لاءِ منعقد ڪئي وئي هئي، تنهن
جي سابق عوامي تحريڪ جي ڪارڪنن جي پليجي جي سامهون
دادا گيري سبب جيڪا ناڪامي ٿي آهي ته ان جي ذميداري
پليجي تي اچي ٿي.

چار ٻيئي بيان ۾ به ڪتابڙا پيش ڪيا.

ابراهيم سوهو بيان رڪارڊ ڪرايو ته سابق عوامي تحريڪ
جا ڪارڪن ڏنڊن سان اسٽيج جي چوڌاري ۽ ڳليان
ٿي ويا. ڏنڊا انهن کڻي آيل هئا. اسٽيج تي پليجي صاحب جا
بندوق بردار ويٺا هئا. جيئي سنڌ وارن نعرا اسٽيج جي سامهون
واري جيڪي هڻي هنيا. جن کي وڃي ڪٽيو ويو. انهن
کي رت ڇاڻ ڪري ٻاهر ڪڍيو ويو. فائرنگ مظهر
ٽالپر ڪئي. جلسي جي طرف نه پر جلسي جي مخالف طرف-
عالم شاه جيئو ته فاسٽ لائين حملي جي اها مراد ناهي
ته واقعي اچي ٽولي ٽڪي، پر اسان کي ايئون تلخ تجربو
آهي. اسان جو فاضل قتل ڪيو ويو آهي. جيئن جيئي سنڌ-

وارن لاڙڪاڻي ۾ پليجي تي حملو ڪيو هو. محصور
ٿي سڄاڻ پيءُ آيو هو پليجي صاحب جي ڪانفرنس ۾
بي حرمتي ڪئي وئي هئي. ان سڄي اجلاس ۾ مير ٿيبو
۽ سڄو بلڪل خاموش رهيا. جڏهن مير ٿيبي کي ڪجهه
چوڻ لاءِ چيو ويو ته مير چيو ته "مان ان ۾ هوس ئي ڪونه."
اسان گهرڪئي ته فيصلو جلد ڏنو وڃي.
۽ اڻ ڇي تاريخ سڏائي وڃي پر جويو صاحب چيو ته اجلاس
مئي وڃڻو پوندو. شاهه محمد شاهه بيان ڏنو. پليجو
بيان ڏنو. رحمت ڪاڪن بيان ونڊ آهي جنهن کي ڪوئي
ناهي آهي. جويو صاحب جڳهي عرصي تائين سرڪاري نوڪري
ڪئي آهي. کيس خبر آهي ته عام سياسي ننڍين ڳالهين کي
۽ طريقه ڪار جي مسئلي ۽ فني نقطن تي ڪيترو اهميت ڏيندي
آهي. اسان چيو ته جيڪڏهن ايندڙ اجلاس ۾ فيصلو ڏنو
وڃي ٿو ته اسان اتحاد ۾ ڪونه رهنداسين. اهو اسان جي پارٽي
جو فيصلو آهي.
راڄپر هائوس تي جيڪو اجلاس ٿيو هو
ان ۾ هڪ وقتي دوران جويو صاحب سڌو سنئون ڪارو پيري
ارباب کي چيو ته توهان سياست ۾ ڇيڙي (Hair splitting
وارتان ڪم لاهي آهي.) ارباب چيو ته " سائين Hair splitting
وارتان ڪم لاهي سياست جو (First and Basic principles of Politic
پهريون ۽ بنيادي اصول آهي.) جويو صاحب وقتي ڪاپيو ۽ انهن
متا طمن جو حوالو ڏيندي چيو ته ممڪن آهي ڏاڪڻ-
منهن چيو هجي پر منهنجو خيال آهي ته سياست جو بنياد –

Compromise (سمجهوتي بازي، ڏيئي وٺ) تي ھوندو آھي."
اسان جي سياست ۾ "ڏيئي وٺ" کان انڪار ڪونهي. پر
ڏيئي وٺ کان اڳ ۾ وارتائن ڪرڻ لاءِ صفائي ضروري آھي جيئن اڳيان
ڪا به ڳالهه مٿي پوي. جيسين اھي وارتائون ڪونه ٿيون ته
جويو صاحب جي ڏيئي وٺ سان جو رڳو پاڻ سڏائي سگهندا
ھوندا. اسان جويو صاحب جي بيحد عزت ڪيون ٿا. اسان
ڪي جويو صاحب جي خلاف لکندي افسوس به ٿئي ٿو پر
تاريخ ۾ . ڪردار جي درستي وڏي ضروري آھي. اسان
حد تائين جويو صاحب جي خلاف لکون ٿا ته اسان جو
ضمير صاف آھي. پر جنھن وقت به اسان کي پنھنجي
غلطي جو احساس ٿيو ته اسان جويو صاحب تي غلط
تنقيد ڪئي آھي ته اسان جويو صاحب کان اٿئي وقت ۾
معافي وٺنداسين جيئن جويو صاحب جي خلاف لکون ٿا.
تنقيد لاءِ اسان جي ضمير جي ڪشادگي جي جويو
صاحب کي به خبر آھي. جويو صاحب کي خبر آھي ته جويو
صاحب جي سامهون جويو صاحب جي گهر ۾ ارباب
سڪندر ميراڻي کان معافي ورتي ھئي، جيڪا اڄ ته صحيح
غلط اطلاع تي ارباب سڪندر ميراڻي تي تنقيد ڪئي ھئي.
ارسطو جيو ته افلاطون پيارو آھي پر
سچ وڏي پيارو آھي، ھر شي جيوت سيزر عظيم
آھي پر روم عظيم تر آھي. شيخ اياز ڏاڍو سٺيو ۾
ڪي ڪاوڙ ڏني جيو آھي ۽ ڳڙ وڳڙ اهڙي جيوت وڏو اهڃاڻ
ڳالهه آھي ته ڪاڪ ڏٺي ڪان ڪاڪ وڏيڪ عزيز آھي." اسان-

بعد احترام سان جويو صاحب کان هڪڙي ڳالهه -
پڇندا سين جويو صاحب اسان جي هر تجويز ۽ هر احتجاج
کي نظرانداز ڪندو رهيو جڏهن ته جويو صاحب هڪڙي
۽ ٻي اهڙي ڳالهه پڌائي سگهندو جيڪا جويو صاحب
ڪئي هجي ۽ اها پليجي صاحب کي نه وڻي هجي. باقي جويو
صاحب اهو چئي ته اسان جون تجويزون، گهرون احتجاج
اتحاد جي مفاد جي خلاف هئا. جويو صاحب جيڪڏهن اهڙا
غير جانبداري جي دعوى سان سياست ڪندا، سياست جو
بنياد ڏي وٺ تي رکندا ۽ وارتان ڪل نه لاهيندا ته پليجو
صاحب توهان کي اسان جي منهن ۾ ڏسي پاڻ وٺندو
هندستان گهمندو. اسان جي هر رٿ اهڙي تي اوهان جي
لن ترانڻي هوندي پر اوهان پليجي صاحب جي گهرو جي
۽ پليجي صاحب کان بيان وٺي نه سگهندا ڏي وٺ جي
سياست واقع اينئن هوندي آهي. جنهن ۾ هڪڙو پاسو
رکبو ڏيندو رهندو آهي ۽ ٻيو پاسو رکبو وٺندو رهندو
آهي، مارڪس چيو هو ته انگلينڊ پنهنجي پاڻ ريلوي ۽
جديد فوج سان هندستان کي قرون - وسطي مان
ڪڍي ۽ جديد دور ۾ آڻڻ لاءِ تاريخ ۾ غير شعوري وسيلي
UNCONSEIONS tool جو ڪم ڪيو آهي.

جويو صاحب کي موقعو مليو هو ته هو
ته تاريخ جي وڏو وسيلو بڻجي. پر مني جي مسئلي
کي اينگها مٿي تاخيري حربا استعمال ڪري - جام جويو
صاحب کي خبر ڏل ڪيو هو ته Justice delyed is justice dived

(انصاف ۾ ديرا نصاف جي انتظار جي مترادف آهي.) ۽ اسان اهو بلڪل نه ميدارڻ سان چوڻ ٿا ته اهو سڀ ڪجهه جيجو صاحب جي سوچ ۽ سمجهه جي دائري اندر هو اهڙي طرح سان جي يو صاحب پيپي صاحب جي بچاءَ ۾ شعوري وسيلي (Conseioms tool) طور استعمال ٿيو آهي. هن پس منظر سان اسان پنجين اجلاس ۾ شريڪ ٿياسين جيڪو لاڙڪاڻي ۾ 26 سيپٽمبر تي منعقد ٿيو. پر هن اجلاس تائين پهچندي صورتحال ۾ ڪجهه - خوارڙ به آئي آهي جنهن جو وڌيڪ ذڪر اڳتي ايندو.

پنجون اجلاس

رات جو دير سان شروع ٿيو جنهن جو وقت ضايع ٿيڻ لاءِ پيون نمبر اهم ڳالهيون ڪيون - ويون. مثلاً طالب لاشاري جيئن سيمسٽر سسٽم کي سنڌ يونيورسٽي ۾ ختم ڪرڻ اهو قرارداد ۾ رکيو ويو. ان تي جي يو صاحب اڌ ڪلاڪ تقرير ڪئي. اسان جو اسرار هو ته مٿي وارو مسئلو کڻون ڇو جو پرچو صاحب ڪجهه ڪوتاهي ڪندو رهيو. نيٺ مٿي جو مسئلو کنيو ويو. هن ۾ جيڪو هماڻڪي ڳولي لڳي هئي تنهن جي جي يو صاحب جذباتي سنئين حالت بيان ڪئي ته مٿي جيڏي مڪمل طرح سان غلبو حاصل ڪري ورتو هو. اهو ڏاڪ ۽ ڏلڏلي داستان بيان ڪري جي يو صاحب شاهه محمد شاهه ڪان ڇيو ته "اوهان ته سياڻي بيان ڏيندا هئا شاهه محمد شاهه جيو ها" اسان آهي ڏيو...

-واري سياست. اسان لاءِ وڌيڪ وڌڻ لاءِ-
ڪاڄ رهيو ٿي. [؟] ڪوڻ هو تنهن ڪري اسان واڪ
آئوٽ ڪيو.

اسان ڪان (اڳ) هاري ڪاميٽي جي ڪارڪن واڪ
آئوٽ ڪيو هو. سنڌ هاري ڪاميٽي جا نوان عهديدار
غلام محسن ملوڪاڻي ۽ قوتو رستماڻي اتحاد ۾-
پنهنجي تنظيم جي نمائندگي ڪرڻ لاءِ ويٺا. انهن-
سڄو تفصيل ٻڌايو ته ڪيئن سنڌ وطن دوست هاري تنظيم
۽ سنڌ هاري ڪاميٽي جو انضمام ٿيو آهي. انضمام
جي ٽيون مرحلن ۾ غلام رسول سهتو به شريڪ رهيو
آهي. پر آخري مرحلي ۾ هو انضمام کان الڳ ٿي
ويو آهي. ٻنهي تنظيمن جو انضمام ۽ ڪنوينشن ٿي ويو
آهي. غلام رسول سهتو پنهنجو سنڌ هاري ڪنوينشن
۽ ڪرائي نه سگهيو آهي. تنهن ڪري سنڌ هاري ڪاميٽي
جي نمائندگي ڪرڻ جو ڪين حق جمهوري آهي. پر جيڪڏهن
غلام رسول سهتو پنهنجو ڪنوينشن ڪرائي ته پوءِ اسان
سندس تنظيم جي اتحاد ۾ آجيان ڪنداسين. پر جويو
صاحب چيو ته اسان وٽ ثبوت پهچايا آهن غلام رسول سهتو
جي تنظيم آهي لسان ان کي تسليم ڪيون ٿا. تنهن
تي سنڌ هاري ڪاميٽي جي اڳواڻن قوتو رستماڻي ۽ غلام محسن
ملوڪاڻي واڪ آئوٽ ڪيو پر ڊاڪٽر صاحب ڪين واڪ آئوٽ
ڪانه ڪيو.
١٩ آگسٽ تي راڄپر هائوس ۾ اتحاد جو جيڪو-

. پڻ پيو هو تنهن ۾ مير ٿيبو ۽ غلام رسول سهتو
پليجي صاحب تي بقام گهڻو ڪاوڙيل هئا ڇاڪاڻ ته پليجي
صاحب سنڌ هاري ڪاميٽي ۽ ڊي - ايس - ايف خلاف
وڏو گهڻو زور لڳايو هو. انهن جي ڪاغذي تنظيم جيو
هو (امداد جا نارو ڪيا ڪوڙ چيو هو ۽ اهو به چيو هو ته
ڊي - ايس - ايف وارن ٽرانسفرمن جي نالي ۾ چندو
ڪري کائي ويا آهن. راجپر هائوس گڏجاڻي کان -
پوءِ ڏينهن تي ڊاڪٽر ارباب ۽ سهتو ايس - آر - ٽي سي
جي بس ۾ حيدرآباد کان ڪراچي گڏ ٻئي ويا ته بس ۾
اتحاد ۽ هاري تنظيمن جي انضمام تي ڳالهيون ڪندا
ويا. ارباب جڏهن غلام رسول کان انضمام جي باري
۾ پڇيو ته غلام رسول چيو ته "اسان اقليت ۾ آهيون"
پر اسان هاري ڪاميٽي ۾ جڏهن ايندا سين ته . اسان پنهنجي
نامي الحيثيت ڇڏيندا سين پر ته هارايون. ڊاڪٽر چيو ته
جو ٺهندو ۽ ٿيندو جمهوري عمل آهي. اهو ٺيڪ آهي. پر
اسان جو نئون انضمام آهي، ٻنهي ڌرين جا تنظيمي
۽ عملي تجربا الڳ الڳ آهن. انهي ڪري تنظيم کي بهتر
طور هلائڻ لاءِ هر ڪو پنهنجا نالو منظوري ناهي. جمهوري
عمل پڻ طريقي سان ۾ لاڳو ڪري سگهجي ٿو يعني باهمي
رضا مندي سان بهتر ۽ شرطن سان ٿي اهڙيون
ڳالهيون سو سڀئي ون وجن جوڳيون آهي سڀني جون
ٿيا ۽ سگهن ته اها جمهوريت آهي. غلام رسول سهتو
ان سان اتفاق ڪيو ۽ پوءِ سنڌس پيش ٿي ويا.

۽ اهتمام جي مخالفت ڪرڻ بدران ٻڪو ۽ مير ٿيبو
جيڪي راڄپر هائوس ڄاڻي واري اجلاس ۾ منٽي واري
مسئلي تي اسان سان تڪرار ڪرڻ جو عهد ڪيو هو
سو ٢٨ آگسٽ واري نظير احمد جي گهر تي اجلاس
واري وقت خاموش ٿي ويو جنهن ڪارڻ ته ٢٨ آگسٽ تي
توسيعي اجلاس وارن دوستن جيڪو گشتي مراسلو
موڪليو هو تنهن ۾ صاف چيو ويو هو ته جي. ايم. سيد.
جي سياسي ٽولي جي قومپرستي خلاف پليٽي جي-
حمايت ڪئي وڃي. ۽ پگوتار (جيڪو مساواتي وارو) ڪمي-
ٽي. ايس. ايف ۾ عهدن تي نه آندو وڃي. معنيٰ ته
هاري ڪميٽي ۾ علحدگي اختيار ڪئي، جو پيا جو صاحب
ڏيڍ جي سياست ائين ٿيندي آهي.

جڏهن ڊاڪٽر ارباب واڪ آئوٽ ڪيو ته
ان سان گڏ وطن دوست اسٽوڊنٽس فيڊريشن،
وطن دوست مزدور فيڊريشن، ۽ سنڌ هاري ڪاميٽي
جي اڳواڻن به واڪ آئوٽ ڪيو. وات تي سچل ميراڻي
اچي ڪين مليو جنهن چيو ته هو پنهنجو واڪ آئوٽ
ختم ڪرڻ ۽ اجلاس ۾ شريڪ ٿين. ارباب چيو ته اوهان
ڪالهه جواب وٺي لڳو اسين هتي ويٺا آهيون ته منٽي واري
مسئلي تي فيصلو ڏيو ته اسان واپس اجلاس ۾ اچون.
واپسي ۾ شاهه محمد شاهه آيو. شاهه محمد شاهه
۽ ارباب ڪاڪا ٿرمي ڪجهه گرم ڳالهايو. ڊاڪٽر شاهه
محمد شاهه ڪالا پڇيو ته هدا اتحاد جي موجودگي ۾ مو-

- پنهنجي ڳوٺ ۾ الڳ ڪانفرنس ڇو ڪوٺائي آهي؟ جيڪو
اتحاد آهي تنهن کي مضبوط ڇو نه بڻايو. شاهه محمد
شاهه چيو ته اهائي ڳالهه آهي.

"ٻي ڳالهه" اها آهي ته هن اتحاد تي
پليجي صاحب جي ڇاپ آهي. پليجو بزنجي صاحب سان
الڳ ۾ به ملاقات ڪري ويو آهي. مير صاحب آل پارٽيز ڪانفرنس
(APC) جو سرڪرده اڳواڻ آهي. سنڌ اي-پي-سي.
سان مرڪز ۾ پي-اين-پي جي پوزيشن مضبوط ٿيندي
جو رهبر سياست جي حوالي سان ولي خان کي به هڪ
مخصوص ۾ و ڇڏيو آهي. ايم-آر-ڊي عملاً ختم
ٿي چڪي آهي. اي-پي-سي سان اي-اين-پي وارا
اڳتي ڪيو هو. پو رهبر سياست جي ملڪ دائري ۾ هڪ
پاسي پيپلز پارٽي آهي، جنهن سان ماضي ۾ ولي خان
نا خوشگوار تعلقات رهيا آهن. هاڻي به بينظير
جي بي رخي بدستور جاري آهي. APC ۾
وري مولانا فضل الرحمان ۽ مير غوث بخش بزنجو جي
پيڙهه مضبوط ٿي پوندي.

سنڌ ڪانفرنس جو دائرو سنڌ تي
اتحاد کان مقامي وڌ آهي. ۽ مرڪزي نقطو
شاهه محمد شاهه آهي. پليجو صاحب شاهه محمد
شاهه جي پيڙهه هوندو. سرور جتوئي سمن شاهه کي
پاڻ ۾ ملڻو ماري به پوءِ شاهه محمد شاهه
مڪي جي مسئلي تي هرو ڀرو پليجي سان ٿڪا ڏيئي اوڪري؟

- سائين جويو صاحب آڏي وڃي سياست جي
ٿي ڳالهه، اها هوندي آهي.

اسان وٽ ٻي ڳالهه" ڪانه هئي. تنهن ڪري-
اسان وٽ رڳو هڪ ٽي ڳالهه هئي. هن وارد واقعي ۾
وارد مسئلو هڪ ٽي "ڳالهه" اهي سبب هئي ته اتحاد-
نا ۾ هڪ سوال پيدا ٿيو وڏو هو. يعني اتحاد ۾ هڪ
سوال هو ته اتحاد پنهنجي مسئلن تي حل ڪري سگهي ٿو يا
نه.

مسئلو هي هو ته جويو صاحب لاڙڪاڻي ۾
تعلقه ڪوآرڊينيشن ڪانفرنس ۾ رپورٽ پيش ڪئي ته مان منهنجي
وٽ اتان بيان ڏئي آيو آهيان. جنهن تي توهين ٿي آهي
سنڌ جي ته مان پيپلز پارٽي جو هوس ۽ ان جي مدد
ڪندو مخصوص ماڻهن جو آهيان. مون ان کان بيان
ورتو جنهن وٽ پليجو صاحب رهيو هو. مخصوص شري کي
مون چيو ته حيدرآباد اچي ته مهرباني ڪري مون کي
بيان ڏجان. مان پليجي صاحب وٽ ڪراچي ويس. مون کين
چيو ته اوهان مهرباني ڪري پنهنجو رڪارڊ ڪرايو. پليجي
صاحب چيو ته منهنجي طبيعت ٺيڪ ناهي مان في الوقت
بيان رڪارڊ نه ڪرائيندس." جويو صاحب بغير بيان ورتي
جي موٽي آيو. پر پليجي انهي ڏينهن تي بيان جاري
ڪيو جنهن ڏينهن تي اسان جي اڳواڻن منٽرن جي
تفصيل ۾ ضرورت هئي. جويو صاحب کي اسان اهو به ٻڌايو
ته جويو صاحب جو ضمير شاهدي ڏيندو ته پليجو صاحب-

۽ هو وڪيل اسٽرو ۾ ٻيهار ٿيڻ موجود بيان ڏئي نه سگهي.
پليجو صاحب ڪراچي ۾ نظربند رهيو آهي، اسٽيٽ
بلڊنگ هائوس ۾ بند رهيو آهي، ڪاٺ جون ڏاڪڻيون.
جيڪي مٿي چڙهي انهن جي چاڪ ۾ پيتي اٿائون پليجو
صاحب جي (دشمني جي) طبيعت ناساز هئي ته ڪهڙو بيان
رڪارڊ ڪرائڻ خاطر.

هاڻي سوال ڇا آهي؟ پليجو صاحب نه
سنڌي ماڻهن جي اتحاد جو سنڌ ڏني ۽ جويو صاحب
ڪي مشتري ٿو ڪري ماسٽر (يا ماسٽرنگ لاءِ). اتحاد ٿئي
ٿو ۽ عارضي ڪنوينر ٿو ٿئي جويو صاحب. مٿي مقاتلانه
حملو ٿو ٿئي پليجي صاحب تي جيڪو اتحاد جو هڪ سرڪردو
اڳواڻ آهي. حملو ڪهڙيءَ ته آهن جام ۽ ارباب جيڪي اتحاد
۾ شامل آهن. مٿي ٽربيونل ٿو قائم ٿئي ۽ ان جو وڏو جج
ٿو ٿئي جويو صاحب اسان هر ڀيري چئو ٿا ته مٿي جي
مسئلي کي سمجهو. هي اتحاد جو سوال آهي، ماڻهن جي
اتحاد جو سوال آهي. جويو صاحب جو هميشه جواب هوندو
هو ته عدالت کان فيصلي جي تاريخ گهري نه ٿي سگهجي.
اسان جڏهن تحقيقات پوري ڪنداسين تڏهن فيصلو
ڏينداسين. تحقيقات ڪڏهن پوري ٿيندي تنهن لاءِ ۽
ڇئي نه ٿو سگهجي. پر ٽربيونل جو وڏو جج جويو صاحب
حيدرآباد کان سيڙهي ڪراچي پليجي صاحب کان
بيان وٺڻ لاءِ ويو ته پليجو صاحب تين بيان نه ڏنو جويو
صاحب جي عدالت اسان جي ديان ۾ اچڻ لاءِ تيار نه هئي.—

(حالانڪ اسان ڏٺا ته ٻيا وڏا ٿيا وڃن پر جويو صاحب آئندي مسئلي جي اهميت ٻيا نه ڪون) جويو صاحب عدالت جي آزاديءَ ۽ سربلندي جو جهنڊو کڻي ٻيٺو هو پر جويو صاحب جي سربلند عدالت پليجي صاحب کان بيان به نه وٺي سگهي.

جويو صاحب صاحب ذاتي طرح سان ايمانداري شريف آهي. پر سياست ۾ ذاتي شرافت ۽ ايمانداري ڪم اچي نه ٿي سگهي. جيئا ڪالاڻ ته سياست ڪو ذاتي مسئلو آهي ڪونه. سياست يا حق لاءِ هوندي يا ناحق لاءِ شرافت ۽ ايمانداري اعليٰ انساني گڻ آهي پر انهن گڻن سان اوهان سياست ۾ ابتدا ته اچي ٿا اوهان ڪي تڪڙي جي هڪ پڙ ۾ وجهڻا هوندا. جيئن ته اوهان اچي گڻ حق واري سياست جي پاسي ۾ وجهندا ته حق واري سياست مضبوط ٿيندي. جيڪڏهن ناحق واري پاسي وجهندا ته ناحق جي سياست مضبوط ٿيندي. پر حق ۽ ناحق جي تاريخي ويڙهه ۾ جيئا ڪالاڻ ته حق جي فتح ٿيڻي آهي تنهن ڪري جيڪڏهن اوهان جا اعليٰ گڻ (ايمانداري ۽ شرافت) ناحق جي طرف رهيا آهن ته تاريخ جي فيصلي ۾ انهن جي حقيقت ۾ ماهو اهو نه رهندو جيئن اچي اوهان جي ذات سان رهيا آهن.

مارڪس سرمائي کي يوناني ديومالا جي ان ديت سان تشبيهه ڏني آهي جيڪو مائٽن مان قتل ڪري انهن جي کوپڙي ۾ سوم رس وجهي پيئندو هو.

بلڪل درست طرح سان پليجي صاحب سنڌي
اتحاد تي جويو صاحب جي ايما تي ڏاڙي ۾ شرافت سان
قتل ڪيو آهي. جويو صاحب معصوم شيءِ تي هيون
اتايون پر سو م-رسر پاٽيا پيئي پيتي اتايون.

لاڙڪاڻي واري اجلاس ۾ جويو صاحب اعلان
ڪيو ته عدالت تي فيصلي ڏيڻ لاءِ مجبور ڪري نه ٿو
سگهجي. جيڪا عدالت اوهان جي ذهن ۾ آهي هيءَ
آها ماضي (جويو صاحب جي ذهن ۾) واري عدالت ۾ جيڪڏهن
عدم اعتماد جي فضا پيدا ٿيندي آهي ته جج پنهنجا
عدالتي فرض پورا ڪرڻ کان دستبردار ٿي ويندا آهن. مٿان
اتفاق ۾ هوتا هي نه ٿيءَ. عدم اعتماد جي فضا ۾ پڻ جيڪي ڪم
ٿيو آهي. هڪ مولوي مشتاق ته جويو صاحب) اوهان اسان
جي اعتماد تي جج آهيو ۽ اسان اوهان تي هٿائي ٻڌ سگهون
ٿا. اسان جي لاءِ هاڻي جو نئون اهو آهي ته يا ته جويو صاحب کي هٿائڻ جي
ڪوشش ڪيون يا اتحاد کان الڳ ٿيون. جيڪڏهن جويو صاحب کي هٿائڻ جي
ڪوشش ٿا ڪيون ته ڇا اوهان ٿيندو ڇا؟ ڪا جواب نه. تنهن ڪري جويو صاحب
کي ~~جويو صاحب کي~~ هر حال هڪ فيصلو ڏيڻو پوندو. جويو صاحب جو فيصلو
۽ اسان جو فيصلو اتحاد مان نڪري (اچڻ جو) ڪنهن هلون ٿا ماڻهن جي
عدالت ۾ ماڻهو جيڪي تاريخ جا خالق آهن (درستي جواهي پنهنجي
مرضي سان تاريخ خلقي نه ٿا سگهن) اسان پليجي صاحب
کي دعوت ٿا ڏيون ۽ عرض ٿا ڪريون ته اوهان جيڪي سنڌي
اتحاد جا عملدار آهيو ۽ اسان جيڪي اتحاد جا غدار آهيون، هلون
ٿا عوام ۽ تاريخ جي عدالت ۾. اسان اتحاد ۾ ٽڙيو ڇڏيو جي-

خلاف ڇپيڪي ۽ ڪوڙيون ڳالهيون يا غلط بيانيون.
ڏنيون آهن ڇو ته اسان جي خلاف ٺلو. اسان
تي تنقيد ڪيو. اسان کي غلط ثابت ڪيو. اوهان
اسان کي غلط ثابت ڪيو. اسان پنهنجي غلطي قبول
ڪنداسين. ڪنهن عام جهڙو صاحب ۽ رشيد پيتي صاحب
کي خبر آهي ته اسان سنڌڙي سيواڻي صاحب کان ٻه
معافي ورتي هئي. اسان ٻه ڏهه سنڌ اسان ته توهان
۾ ڪيتري ايمانداري آهي؟؟

ڇپرو ٿيو

آزاد ١٨ اصول ت

* عوام جا اٺ اصول جيڪي انقلابي رهنما سنڌ پارٽي سان پيش ڪيا هئا. اهي ٺهي اصول هئا جيڪي ترڪن کان آزادي ۽ ٻه پيپلز جو قيام

۽ اعلان ڪيو هو. جنهن ڪري سنڌ پارٽي سان ٻيڙي ترڪ پارٽي جو منهنجي اصولن ۽ پاليسين کي قبول ڪيو هو.

سامراج ڇا آهي؟

هي ڪتاب جلد

اوسر پبليڪيشن پاران

ڇپجي

پڌرو ٿيندو

اوسر پبليڪيشن جو
چوٿون ڪتاب

پارٽي ڇاکي چئبو آهي ؟
صفحه ٣٢ ملهه : ٣ رپيا
جلد ڇپجي اسٽالن تي

(اچي ويندو.

ليکڪ : هيرو لعل

اوسر پبليڪيشن ڪراچي.
جو ڇپيل ڪتاب نمبر ٢

عوامي جمهوري انقلاب

ليکڪ: ڊاڪٽر ارباب کهاوڙ

هيٺين بڪ اسٽالن تان ملي سگهندو.

- ڪيپيٽال بڪ اسٽال ڪراچي.
- اسٽينڊرڊ بڪ اسٽال ڪراچي.
- سومرا ڪتاب گهر نئون بس اسٽاپ دادو.
- شمس بڪ اسٽال ٺٽو.
- سنڌ ڪتاب گهر سکر.
- سگن ڪتاب گهر لاڙڪاڻو.
- دلاور ارباب بڪ اسٽال ڪيرو.
- ٻين ڪتاب گهرن، نيوز ايجنسين ۽ اخباري هاڪرن وٽان اوهان کي ملي سگهندو.

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ٿي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، کُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، ياڙي، ڪاٺُو، ياجوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌائڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پَڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، پَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ ڪان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَ سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليڳڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سِيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ "هاٽي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو" ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَڻَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۾ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۾ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻچاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَڻَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَڻَ سيني کي **چو، چالاڪ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)